

Een collectieve selfie 3

Nog beter zicht op
Beeldende Kunst

BKNL

Een collectieve selfie:

Nog beter zicht op
Beeldende Kunst

BKNL

Een collectieve selfie:

Nog beter zicht op beeldende kunst

De *Collectieve selfie 3* laat zien wat beschikbaar is aan cijfers en gegevens over beeldende kunst in Nederland en waar nog gaten zijn. De *selfie* is een initiatief van Beeldende Kunst Nederland (BKNL)*, een losse vorm van samenwerking tussen vertegenwoordigende partijen uit de kunstsector. Het verzamelen van relevante cijfers en trends is één van de resultaten die voortkomt uit deze gezamenlijkheid. In 2016 nam BKNL voor het eerst het initiatief alle beschikbare gegevens over de beeldende kunstsector in Nederland te bundelen. Voor u ligt het resultaat van alweer de derde herziene versie.

De informatie die in deze publicatie is gebundeld, komt uit een schat aan cijferverzamelingen, van het Centraal Bureau voor Statistiek tot het onderzoek *Ontwikkelingen Nederlandse galeries 2017* van APE/Aemuse, die ieder met een eigen invalshoek en opzet een (onder)deel van de beeldende kunstsector beschrijven. Deze verzamelde gegevens moeten bijdragen aan gefundeerde analyses van het veld. De publicatie beoogt antwoord te geven op vragen als: Welke gegevens zijn beschikbaar over beeldende kunstmusea? Hoeveel presentatie-instellingen zijn er in Nederland? Langs welke kanalen verkoopt een kunstenaar zijn werk?

Net als voor de eerste editie van de *selfie*, heeft BKNL met twee opdrachten aan verschillende bureaus alle beschikbare informatie laten verzamelen en duiden. In de eerste plaats is onderzoeker Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants) opnieuw gevraagd een uitgebreide analyse te maken van de beschikbare cijfers over beeldend kunstenaars, waarbij de inkomenspositie een belangrijk thema was. Onderzoeksbureau Berenschot heeft ten tweede een globaal overzicht verzorgd van beschikbare data op het gebied van onder meer instellingen, galeries, festivals (voor het eerst) en individuen.

Deze derde versie van de *selfie* bevat onder meer extra, actuele gegevens over kunstenaars, over moderne kunstmusea en galeries. Een hiaat dat is ingevuld ten opzichte van de eerste editie in 2016: de beeldende kunstfestivals zijn in kaart gebracht door onderzoeker Harry van Vliet van de Hogeschool van Amsterdam. In het jaar 2016 vonden maar liefst honderd festivals plaats met een substantieel beeldende kunstprogramma.

Trends in de beeldende kunst zijn verder dat de sterke afname van het aantal beeldend kunstenaars sinds 2012 lijkt gestopt. Ook is er een afname van het aantal afgestudeerden beeldende kunst dat alleen binnen het vakgebied zijn inkomen verdient. Verder steeg het bereik van kunstmusea in Nederland tussen 2012 en 2014 tot bijna 30 procent van de bevolking van zes jaar en ouder. Ook de bezoekersaantallen bij presentatie-instellingen namen opnieuw toe. Tot slot blijkt de gemiddelde jaaromzet van galeries voor beeldende kunst na een dip rond 2013 weer te zijn toegenomen tot iets meer dan 250.000 euro per jaar.

Met de *selfie* hoopt BKNL bij te dragen aan het versterken van het veld van beeldende kunst. Dat is immers in het belang van ons allemaal.

*Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Bij BKNL zijn aangesloten Platform BK, Kunstenbond, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert BKNL.

Infographic

Nog beter zicht op beeldende kunst

Berenschot

INHOUD

Verantwoording 7

Kunstenaars 8-10

Kunstmusea 11-13

Presentatie-instellingen 14-18

Galleries 19-22

Postacademische instellingen 23

Festivals 24-25

Algemeen 26

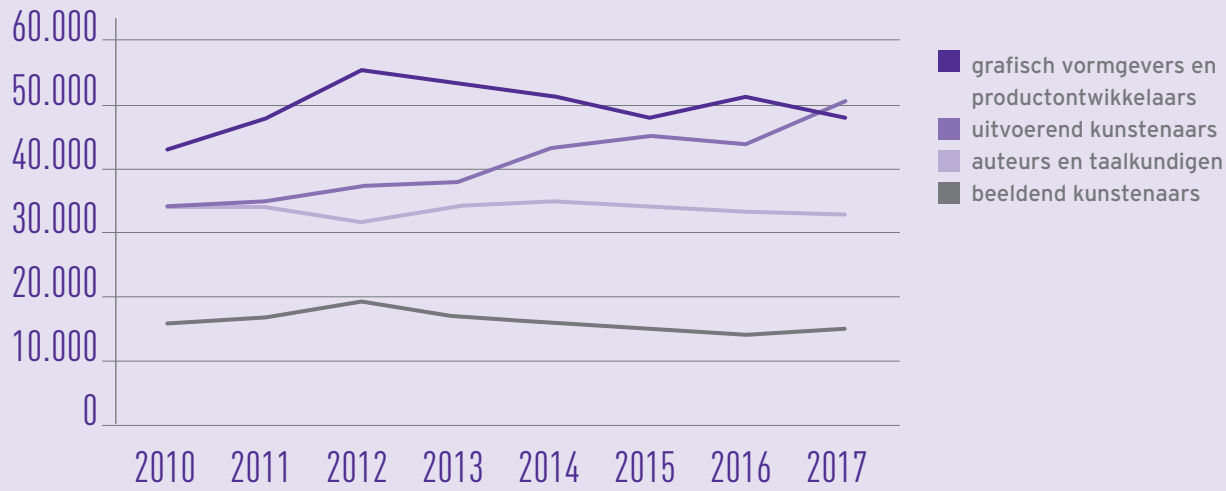
Verantwoording

Met deze infographic geeft Berenschot een actualisatie en aanvulling van beschikbare gegevens over de beeldende kunstsector. De *selfie* is een weergave van reeds bestaand onderzoek en heeft tot doel inzicht te verschaffen in beschikbare informatie. Voor deze *selfie* is enkel gebruik gemaakt van beschikbare informatie en is geen aanvullend onderzoek gedaan. De *selfie* is zodoende puur een weergave van beschikbare, relevante informatie.

De *selfie* is ook dit jaar verdeeld in een aantal subsectoren, te weten: kunstenaars, musea, presentatie-instellingen, galleries, festivals. Per subsector is beschikbare informatie gevisualiseerd. Daarnaast verschijnt begin 2018 de *Monitor Cultuursector*, met informatie over postacademische instellingen. Deze informatie ontbreekt daardoor in deze *selfie*.

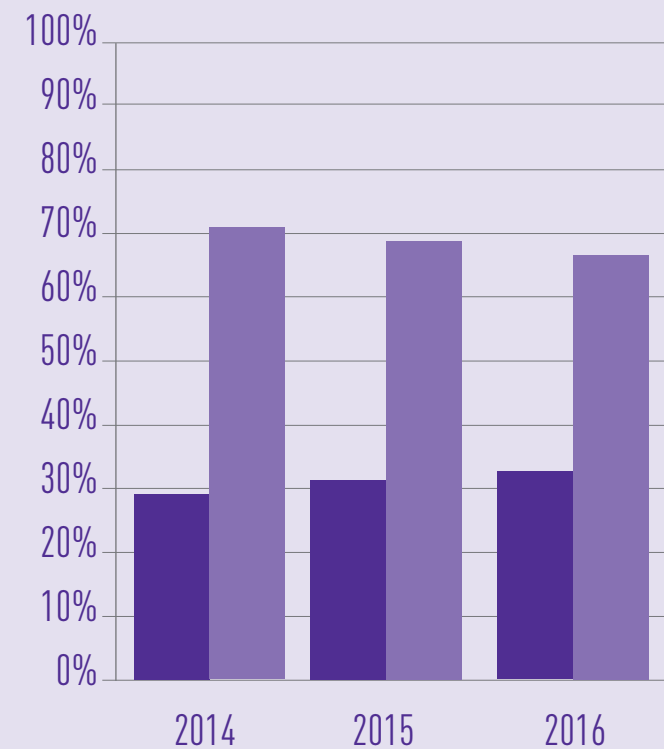
We hebben gebruik gemaakt van de volgende bronnen: *Cultuur in Beeld 2016*, *Economische Ontwikkelingen (APE/Dialogic, 2016)*, *Sport en Cultuur 2016 (SCP)*, ROA (Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt) *Statistisch supplement HBO Monitor 2014 en 2015*, Centraal Bureau voor Statistiek StatLine, eigen onderzoek van Berenschot op basis van gegevens Mondriaan Fonds en onderzoek van Berenschot in opdracht van het ministerie van OCW naar de verdeling van gemeentelijke bestedingen aan beeldende kunst (2016). Verder maakt het onderzoek van Henk Vinken, getoond in deel twee van deze *selfie*, onderdeel uit van dit gedeelte. Ook hebben we dankbaar gebruik gemaakt van het onderzoek dat Harry van Vliet (Hogeschool van Amsterdam) recent deed naar festivals (zie *Festivalatlas 2017*, supplement).

totaal aantal kunstenaars periode 2010-2017

Bron: Vinken 2017, Collectieve selfie 2 deel 2

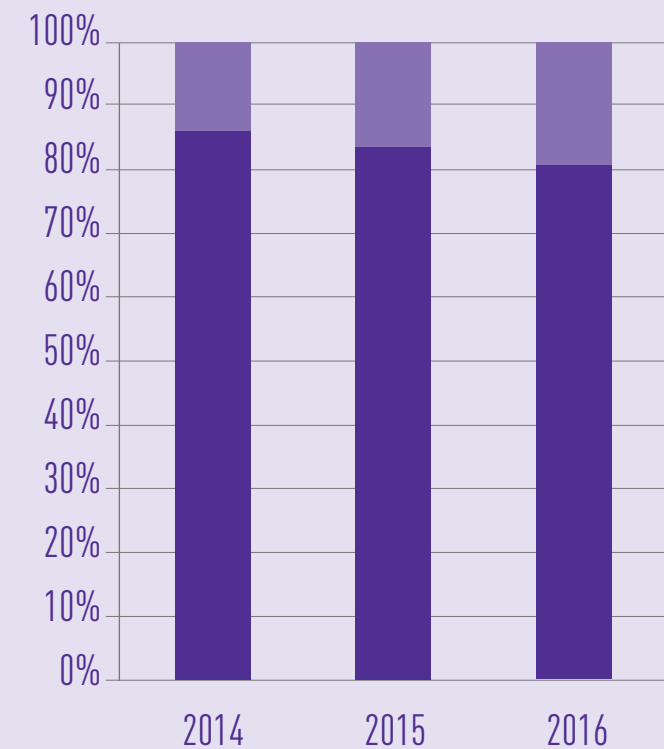
geslacht afgestudeerden HBO autonome beeldende kunst

man
vrouw

Bron: ROA, Statistisch supplement HBO-monitor 2014, 2016 en 2016

leeftijd afgestudeerden HBO autonome beeldende kunst

> 30 jaar
< 30 jaar

Bron: ROA, Statistisch supplement HBO-monitor 2014, 2016 en 2016

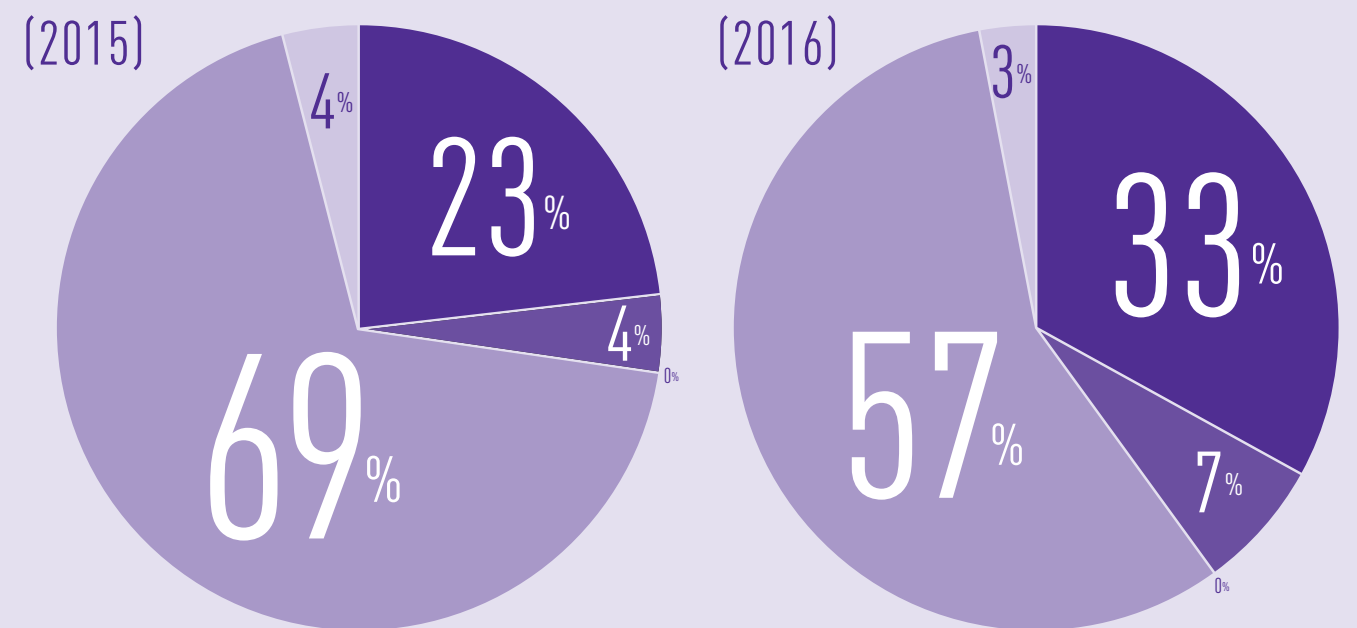
afgestudeerden beeldende kunst naar vakgebied werk

alleen werkzaam buiten het vakgebied | werkzaam binnen en buiten het vakgebied | alleen werkzaam binnen het vakgebied

Bron: Vinken, 2017, Collectieve selfie 2 deel 2
N.B. meetmoment 1,5 jaar na afstuderen

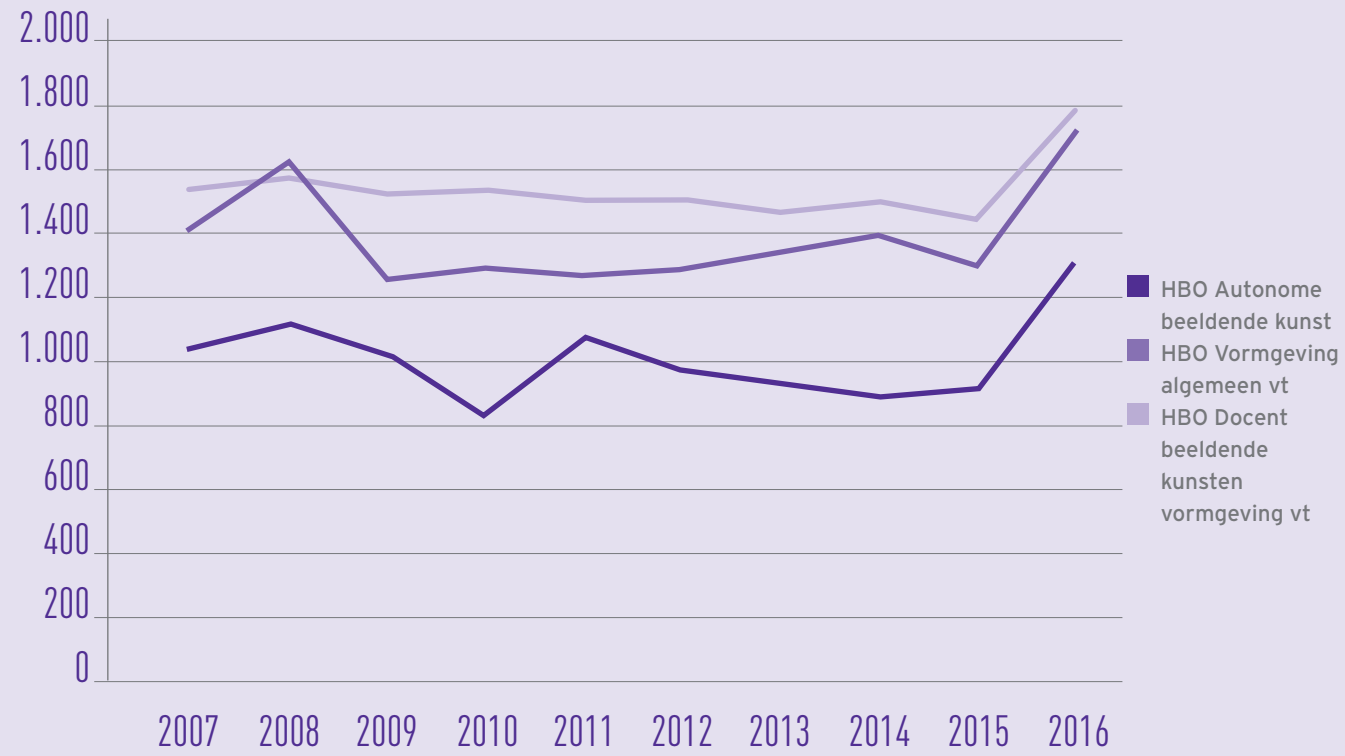
betaald werkenden afgestudeerden HBO autonome beeldende kunst

loondienst | uitzend-/oproepkracht | meewerkend gezinslid | zelfstandig/freelancer | anders

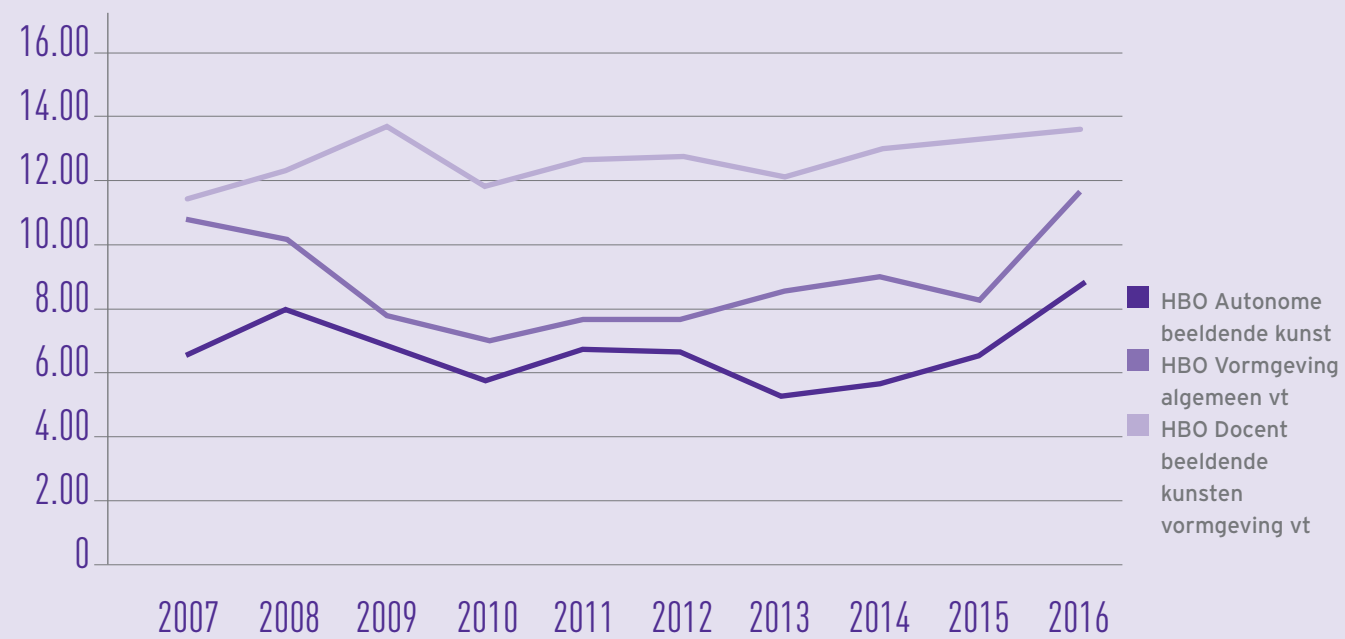
Bron: ROA, Statistisch supplement HBO-monitor 2015 en 2016

gemiddeld bruto maandloon in euro's van alumni van drie HBO-kunstopleidingen

Bron: Vinken 2017, Collectieve selfie 2 deel 2

gemiddeld bruto uurloon in euro's van alumni van drie HBO-kunstopleidingen

Bron: Vinken 2017, Collectieve selfie 2 deel 2

aantal musea voor beeldende kunst per provincie

In totaal zijn er 82 musea voor beeldende kunst in Nederland. Hiervoor is door het Mondriaan Fonds en het ministerie van OCW een lijst van beeldende kunst musea gemaakt. In de selectie zitten hedendaagse en moderne kunst-musea.

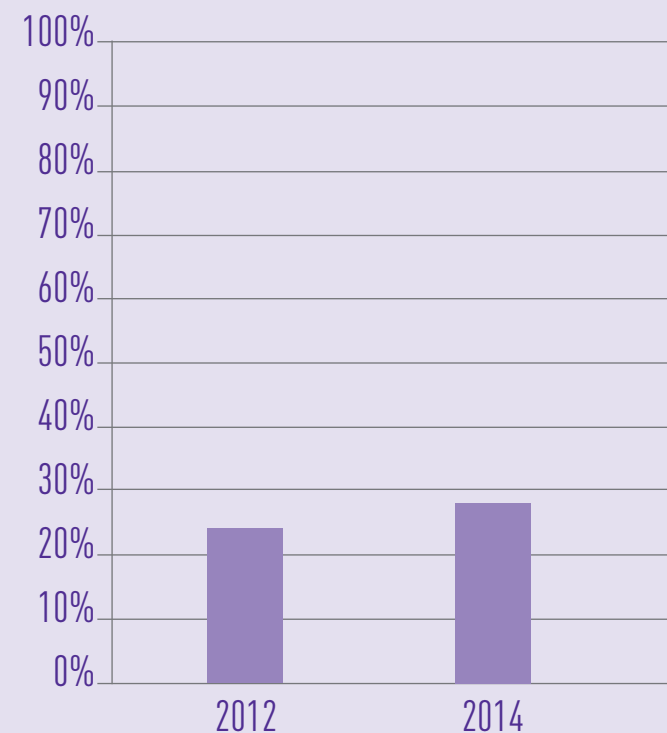
Bron: Dialogic APE 2017: bewerking Berenschot

gewogen gemiddelde musea voor beeldende kunst per provincie

PROVINCIE	Musea voor beeldende kunst	Inwoneraantal 1-1-2017	Dekkingsgraad van musea	Percentage musea	Percentage inwoners	Vershil percentage vs percentage inwoneraantal
Flevoland	0	407.818	-	0%	2%	-2%
Drenthe	1	491.792	491.792	1%	3%	-2%
Groningen	3	583.581	194.527	4%	3%	1%
Zeeland	3	381.568	127.189	4%	2%	2%
Overijssel	3	1.147.687	382.562	4%	7%	-3%
Limburg	6	1.117.546	186.258	7%	7%	0%
Utrecht	6	1.284.504	214.084	7%	8%	-1%
Friesland	7	646.874	92.411	9%	4%	5%
Gelderland	8	2.047.901	255.988	10%	12%	-2%
Brabant	11	2.512.531	228.412	13%	15%	-2%
Noord-Holland	17	2.809.483	165.264	21%	16%	5%
Zuid-Holland	17	3.650.222	214.719	21%	21%	0%
Totaal	82	17.081.507		100%	100%	

Bron: Dialogic/APE 2017: bewerking Berenschot

bereik kunstmusea, Nederlandse bevolking van zes jaar en ouder

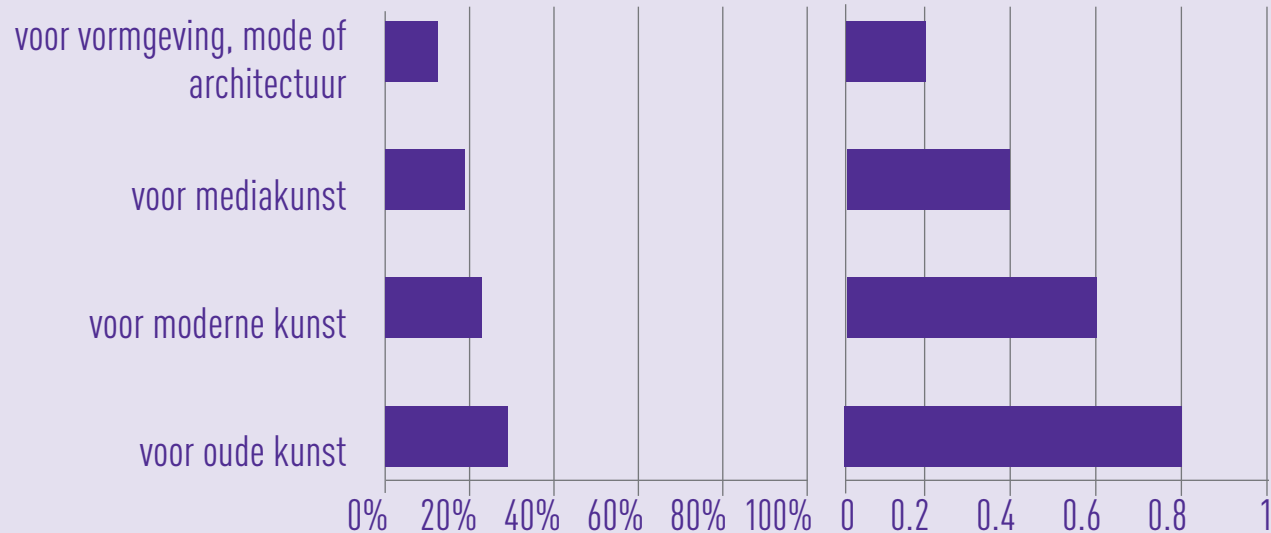

Bron: Sport en Cultuur, SCP (VTO '12, VTO '14), 2016

bereik, naar plek van bezichtiging, van >6 jr, 2014

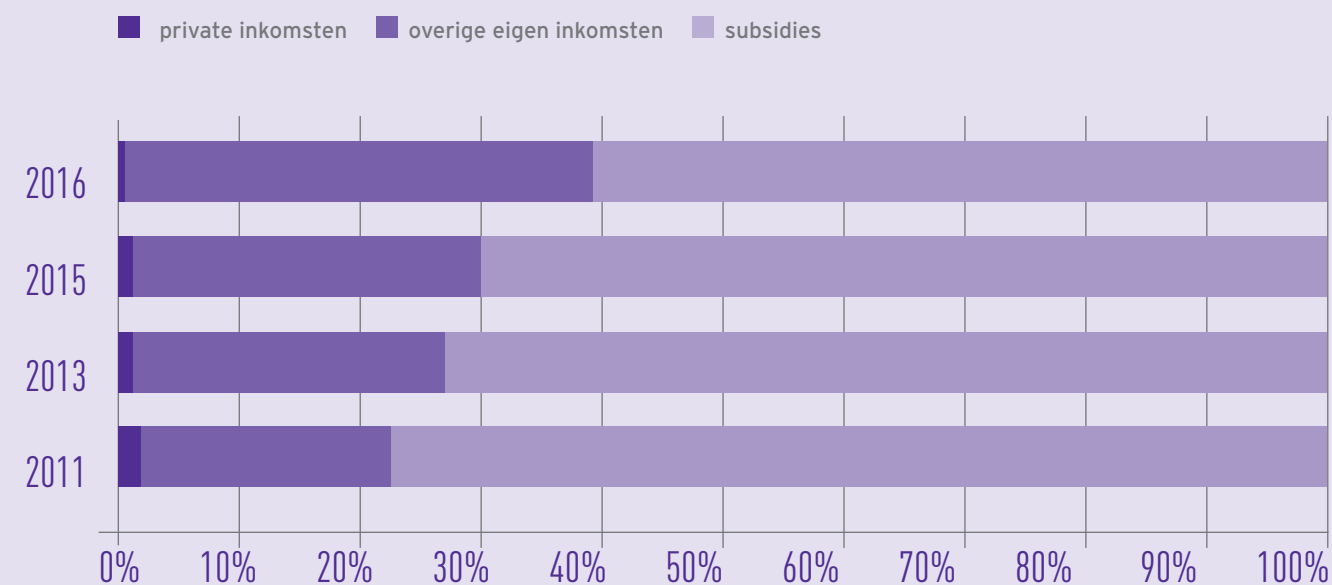
bezoekfrequentie naar plek van bezichtiging, van >6 jr, 2014, p jr

Museum of tentoonstelling:

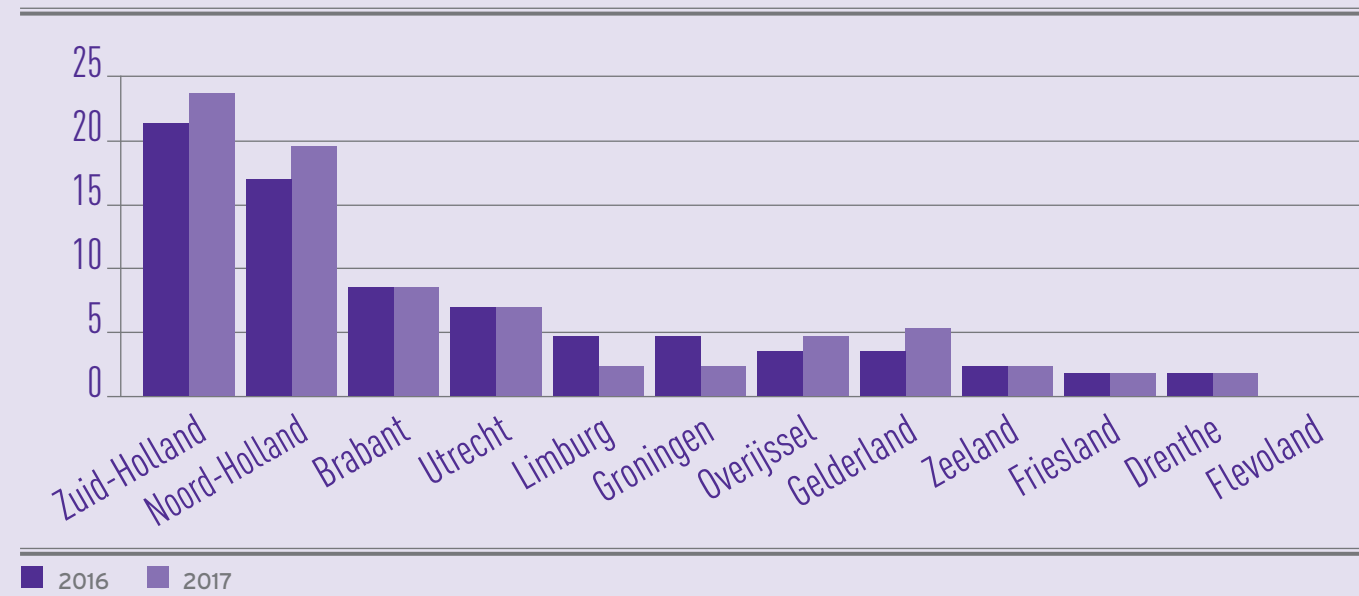
Bron: Sport en Cultuur, SCP (VTO '12, VTO '14), 2016

ontwikkeling financieringsmix musea voor beeldende kunst

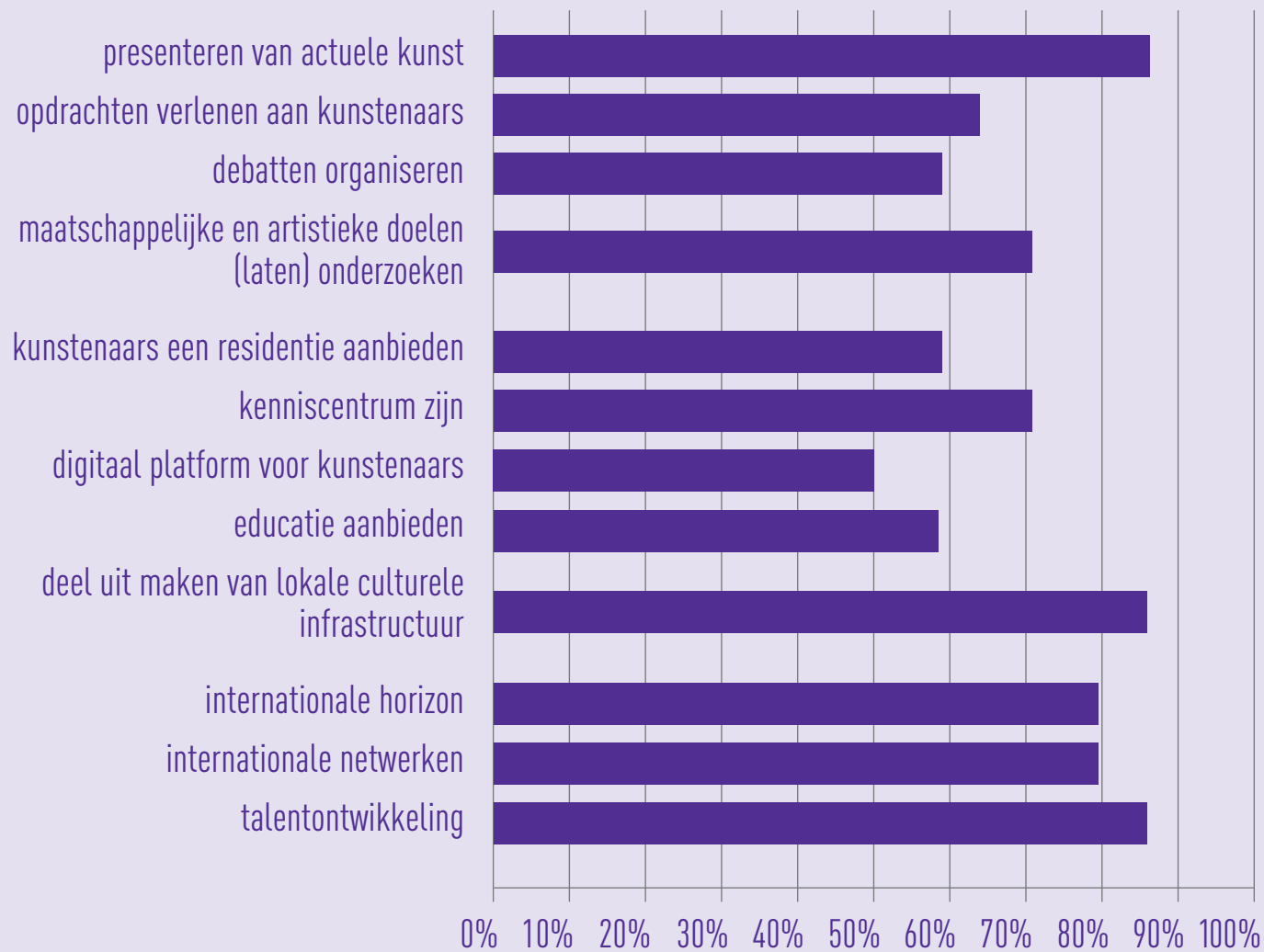
Bron: Dialogic/APE 2017: bewerking Berenschot

aantal presentatie-instellingen per provincie

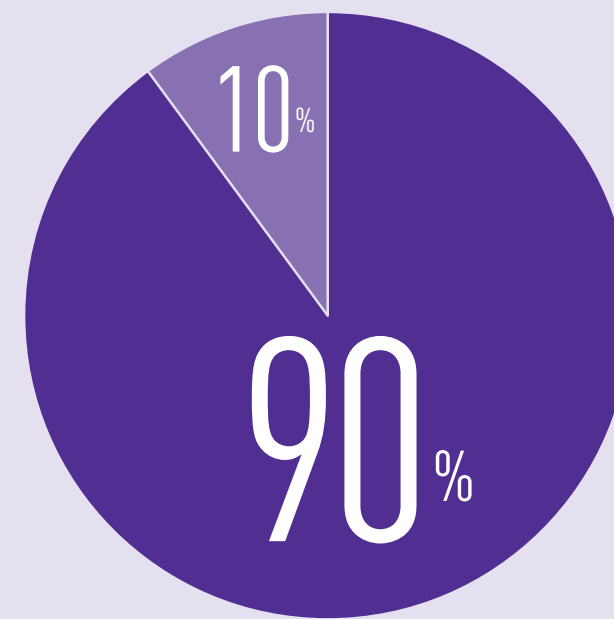
Bron: Dialogic/APE 2017: bewerking Berenschot

functies van presentatie-instellingen

Bron: De Zaak Nu, eigen onderzoek 2016

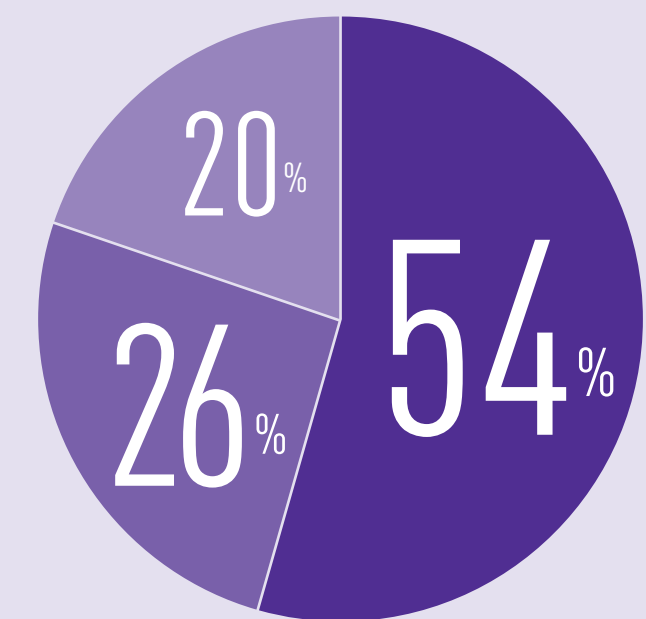
aandeel bezoekers presentatie-instellingen BIS (6) naar type

■ reguliere bezoekers
■ onderderwijs

Bron: Cultuur in Beeld, 2016
Indeling reguliere bezoekers/onderwijs aangebracht door CIB

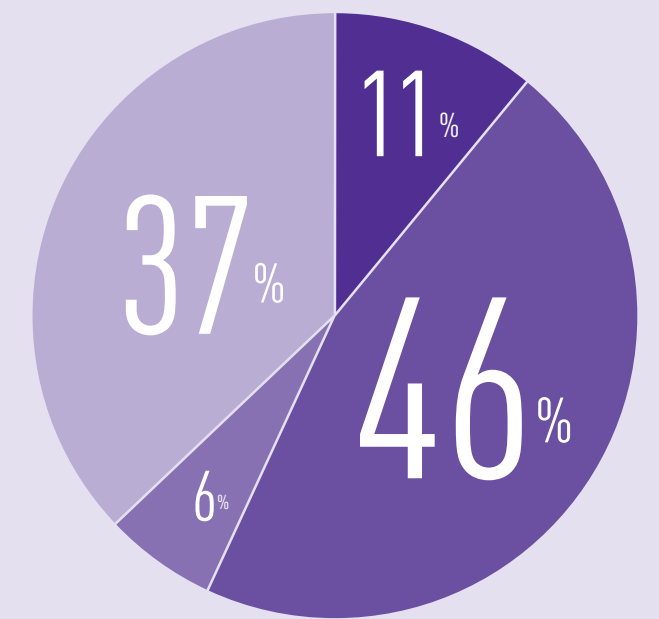
samenwerkingsverbanden presentatie-instellingen

■ lokale/regionale partners
■ nationale partners
■ internationale partners

Bron: De Zaak Nu, eigen onderzoek 2016. Overlap onbekend

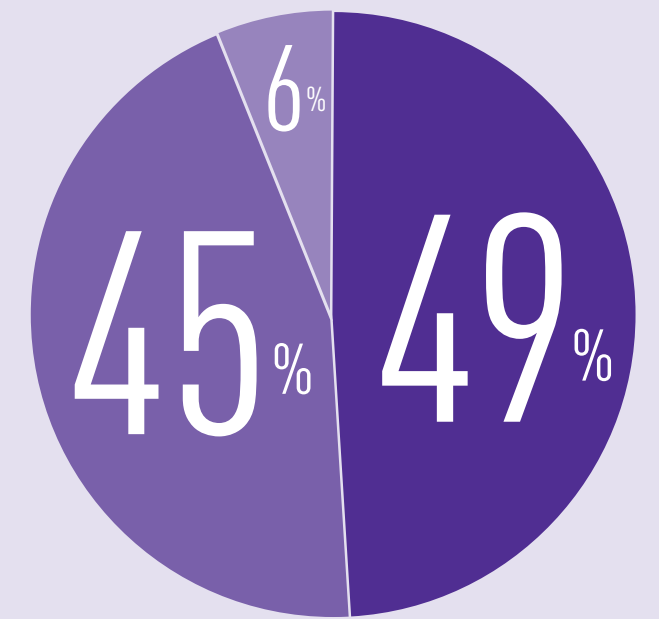
schoolbezoeken (PO/VO/MBO/HBO) rijksgesubsidieerde presentatie-instellingen (6) naar type, 2015

■ primair onderwijs
■ voortgezet onderwijs
■ MBO
■ HBO

Bron: Cultuur in Beeld, 2016

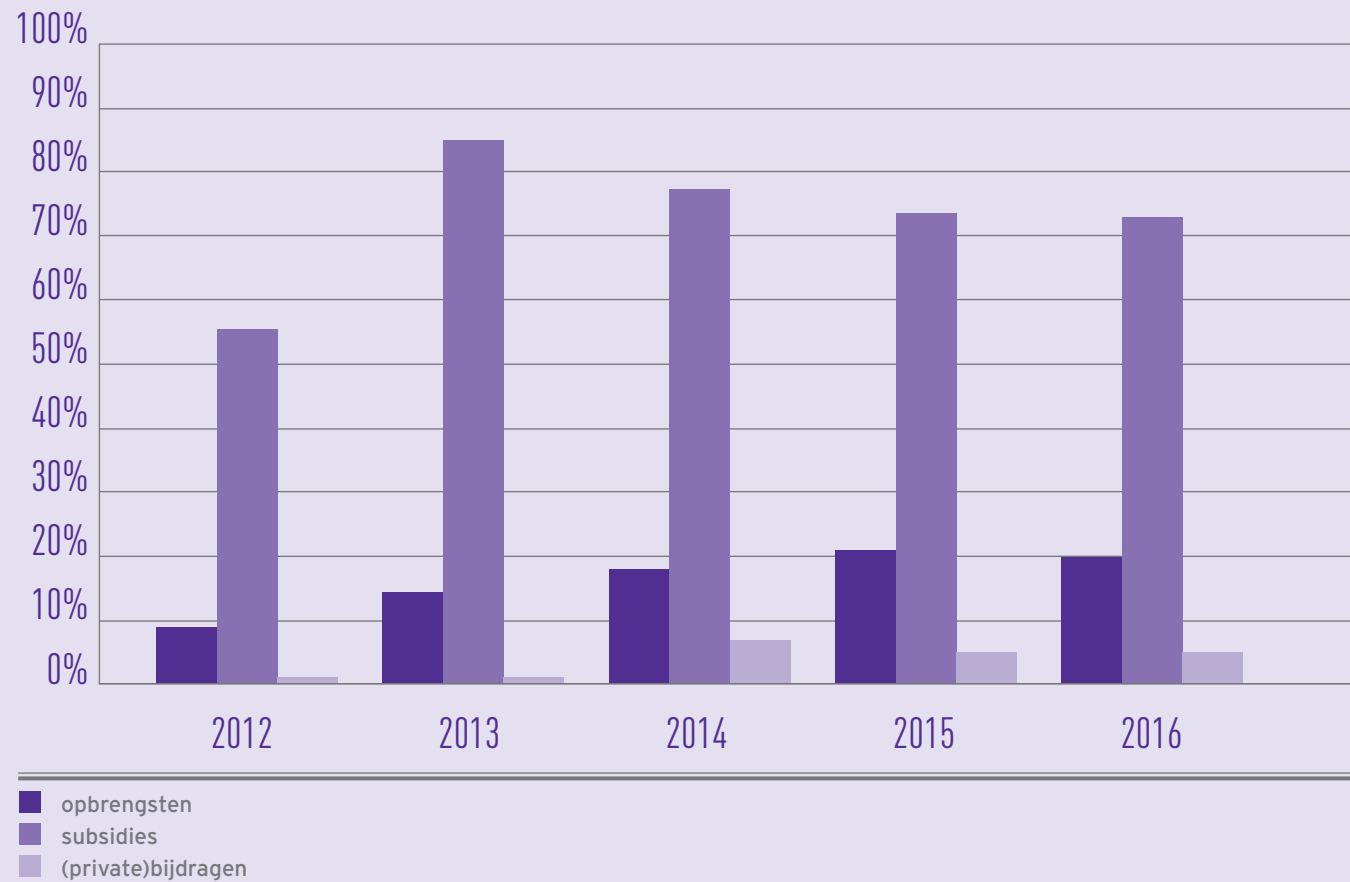
verdeling structurele subsidies presentatie-instellingen BIS (6)

■ rijk
■ gemeente
■ provincie

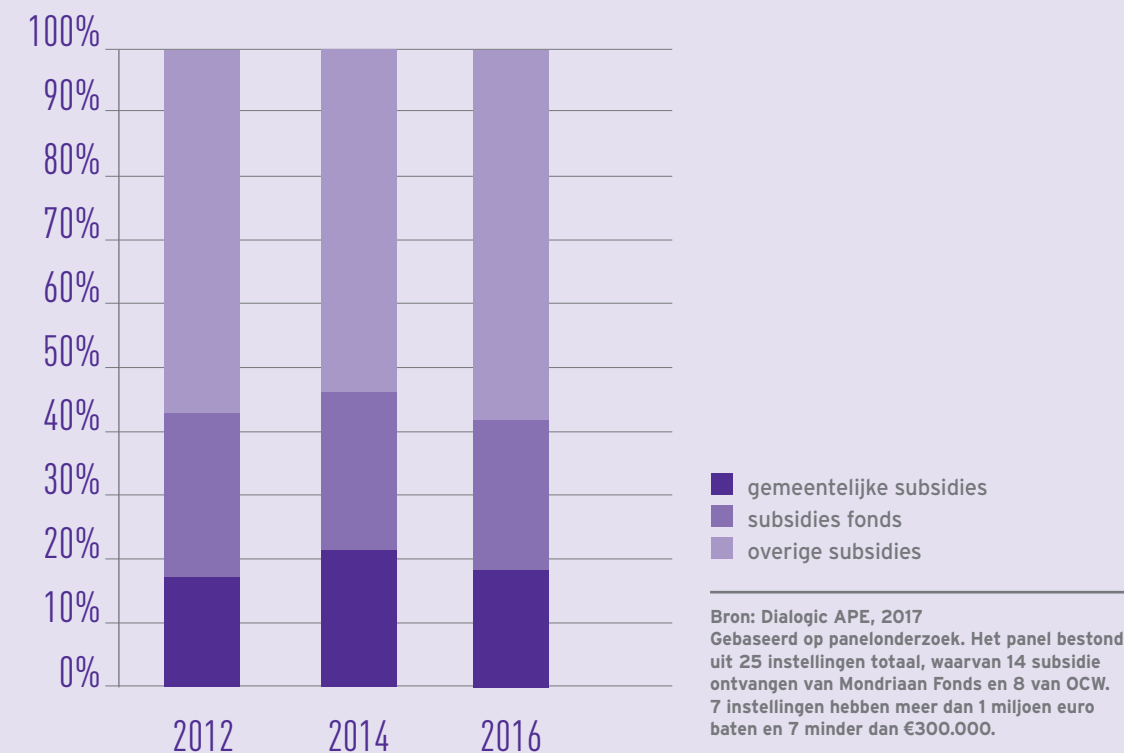
Bron: Cultuur in Beeld, 2016

financieringsmix BIS presentatie-instellingen

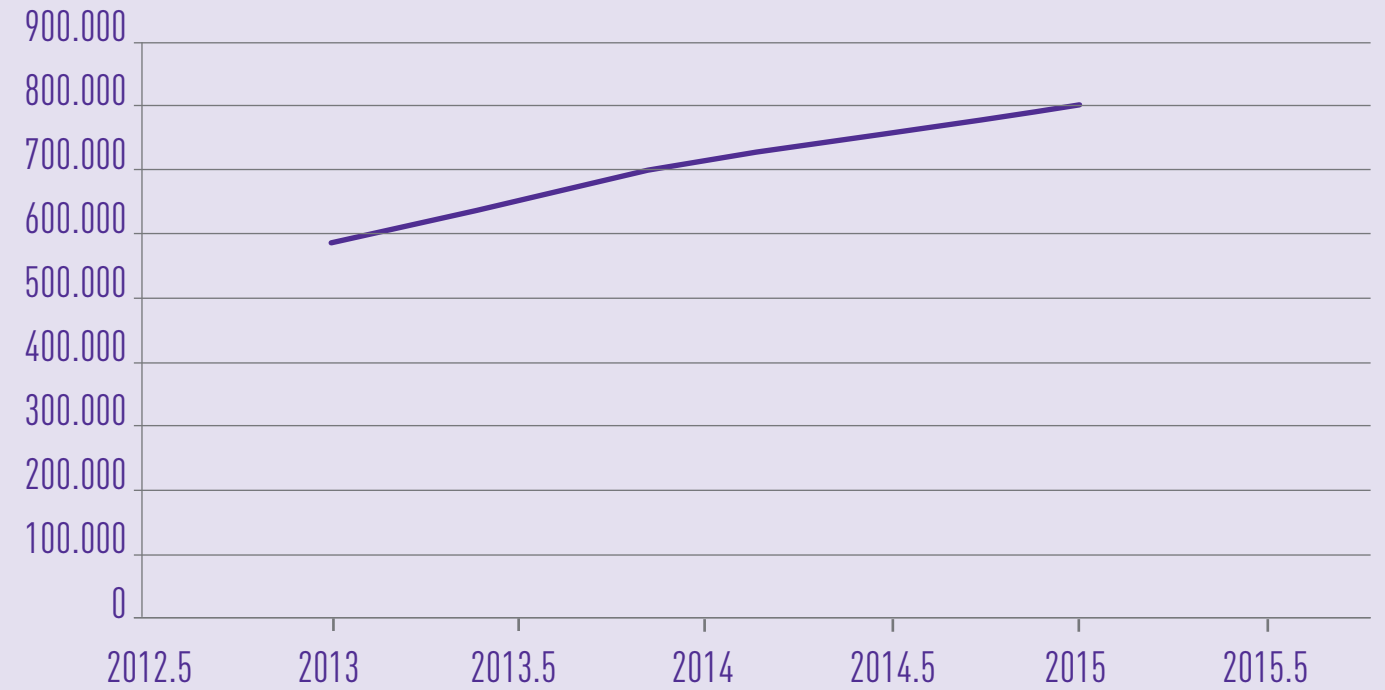
Bron: Dialogic APE, 2017
Gebaseerd op panelonderzoek. Het panel bestond uit 25 instellingen totaal, waarvan 14 subsidie ontvangen van Mondriaan Fonds en 8 van OCW. 7 instellingen hebben meer dan 1 miljoen euro baten en 7 minder dan €300.000.

subsidiebronnen presentatie-instellingen

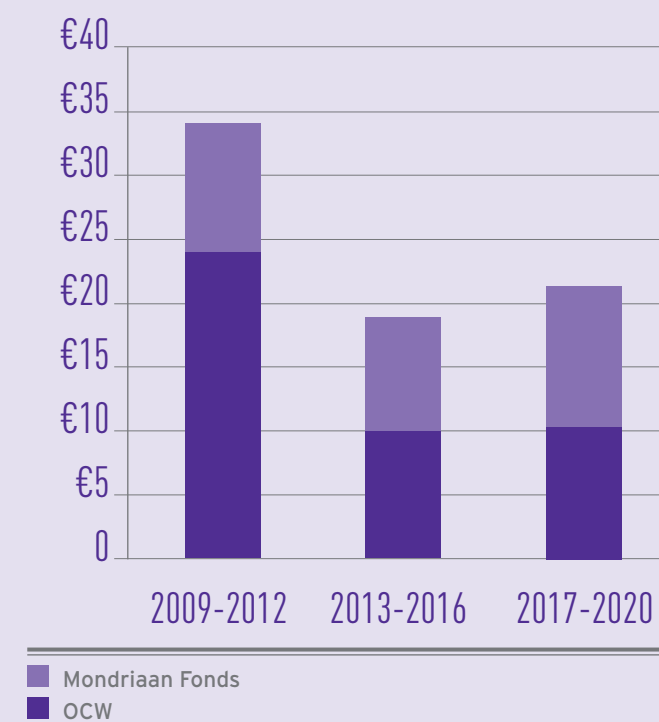
Bron: Dialogic APE, 2017
Gebaseerd op panelonderzoek. Het panel bestond uit 25 instellingen totaal, waarvan 14 subsidie ontvangen van Mondriaan Fonds en 8 van OCW. 7 instellingen hebben meer dan 1 miljoen euro baten en 7 minder dan €300.000.

totaal aantal bezoeken presentatie-instellingen

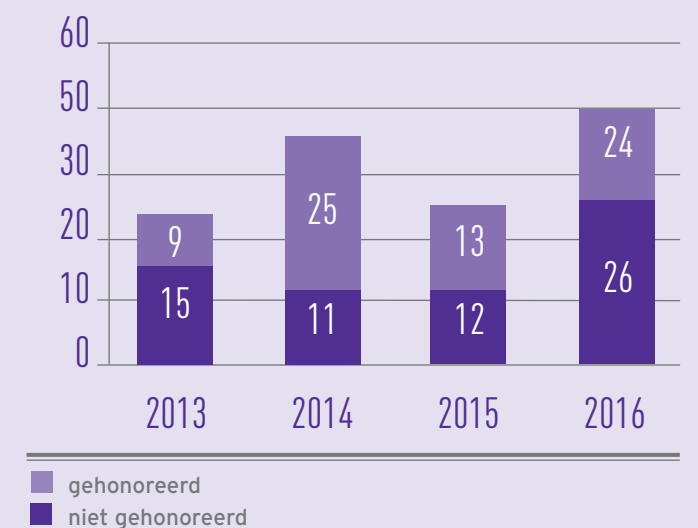
Bron: Cultuur in Beeld, 2016.
Gemiddeld werden er in 2015 34.914 bezoeken gebracht aan presentatie-instellingen (rijks gesubsidieerde en overige presentatie-instellingen) (Bron: Dialogic APE, 2016. Panelonderzoek bestaande uit 22 instellingen, waarvan 13 subsidie ontvangen van Mondriaan Fonds en 5 van OCW. 5 instellingen hebben meer dan 50.000 bezoeken, 6 instellingen minder dan 10.000 in 2015.)

budget presentatie-instellingen vanuit het rijk (OCW en Mondriaan Fonds)

Bron: Mondriaan Fonds

aantal aanvragen bij het Mondriaan Fonds voor de Bijdrage Meerjarenprogramma's Presentatie-instellingen

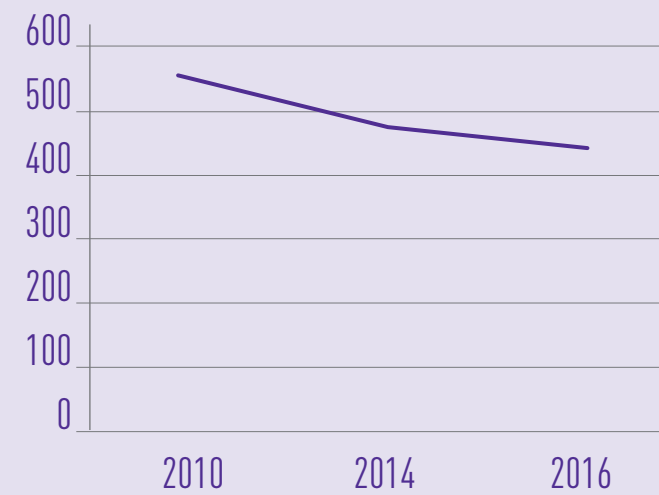
Bron: Berenschot op basis van jaarverslagen Mondriaan Fonds

door Mondriaan Fonds en OCW ondersteunde presentatie-instellingen 2017

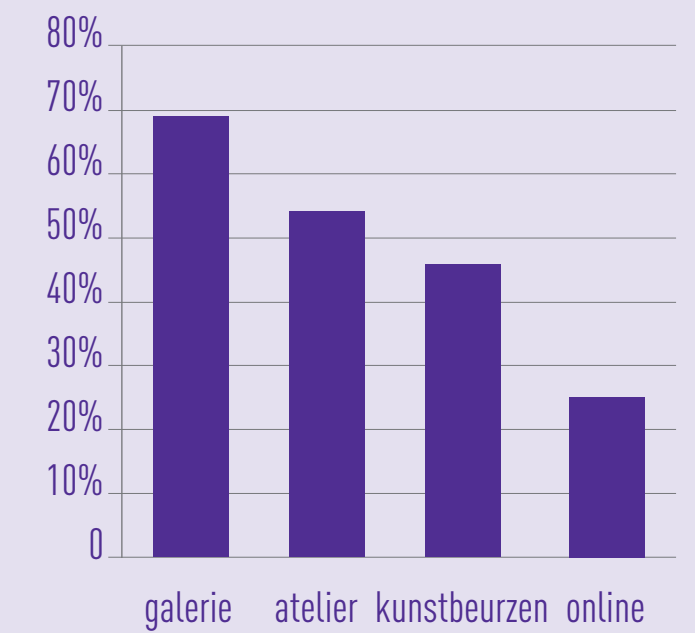
Bron: Mondriaan Fonds

aantal galeriën

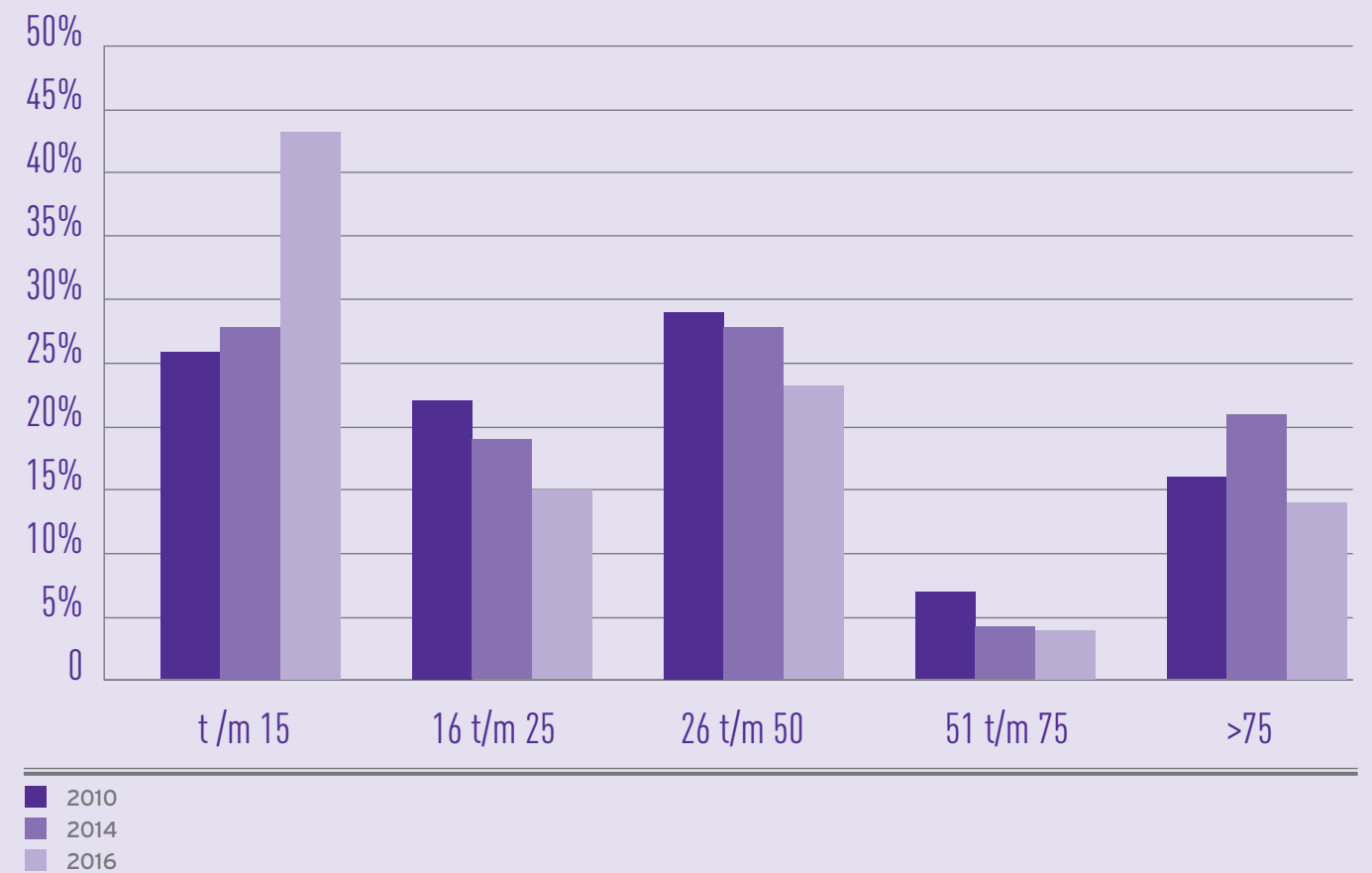
Bron: APE/Aemuse 2017
Voor 2010 en 2014 werd door Panteia een andere selectiemethode gebruikt dan voor 2016 door APE.

plaats van kunstaankoop

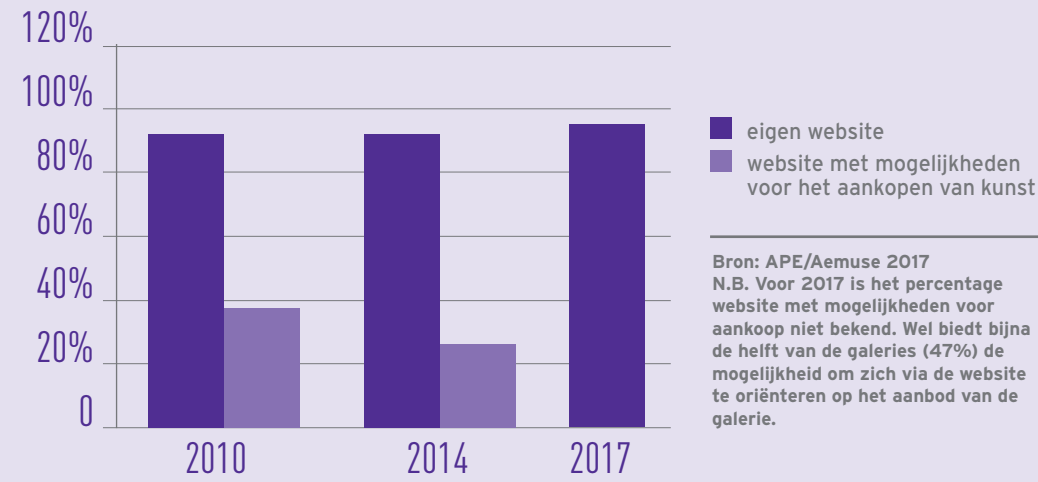
Bron: Motivaction 2017
N.B. Motivaction constateert dat het aandeel online aankopen vergelijkbaar is met 2014

aantal bezoekers per galerie per week in %

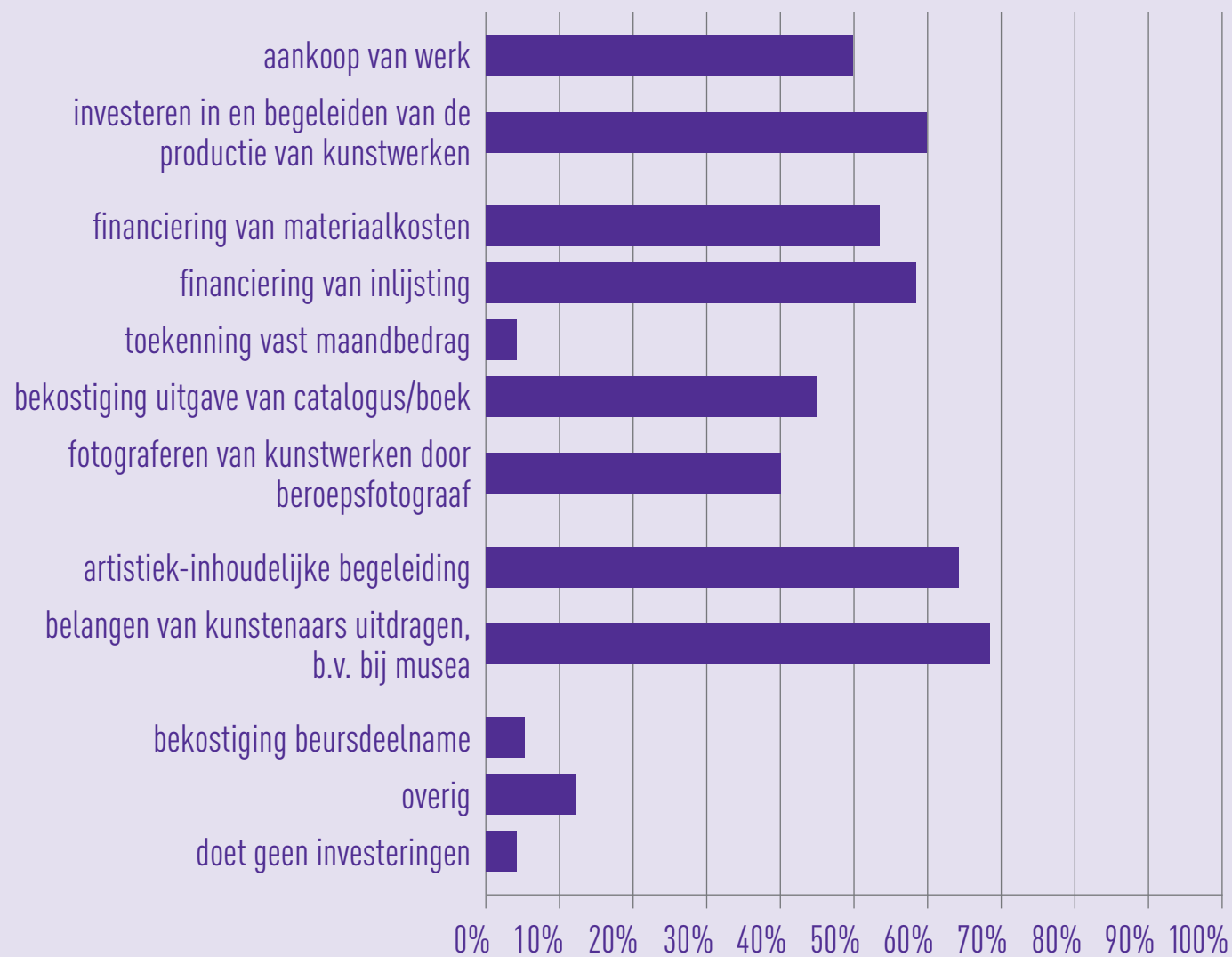

Bron: APE/Aemuse 2017

percentage galeries met eigen website met aankoopmogelijkheid

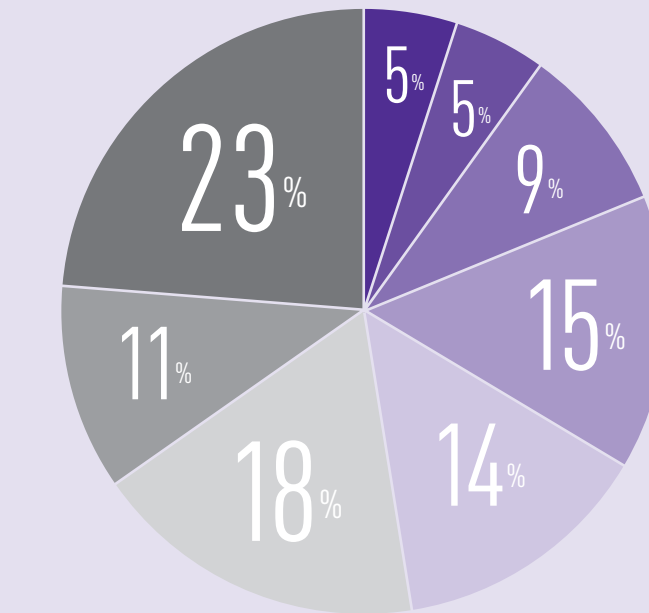

type investering in kunstenaars

Bron: APE/Aemuse 2017

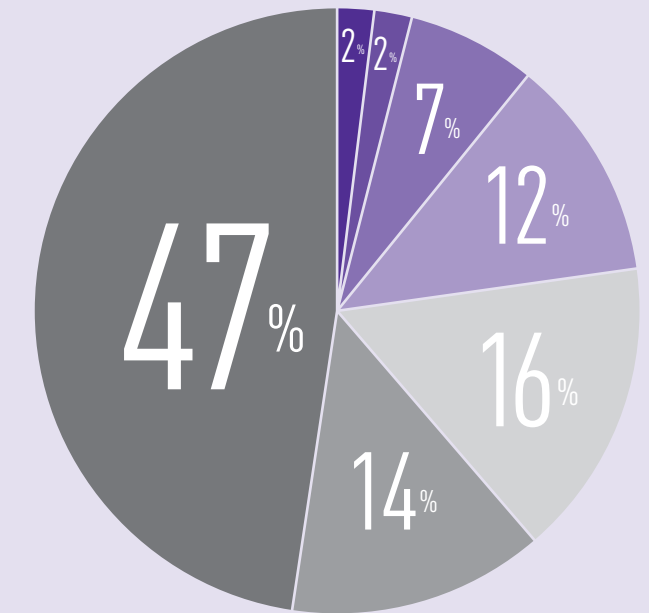
aantal kunstenaars dat een galerie vertegenwoordigt

- geen
- 1 t/m 3
- 4 t/m 6
- 7 t/m 10
- geen
- 1 t/m 3
- 4 t/m 6
- 7 t/m 10

Bron: APE/Aemuse 2017

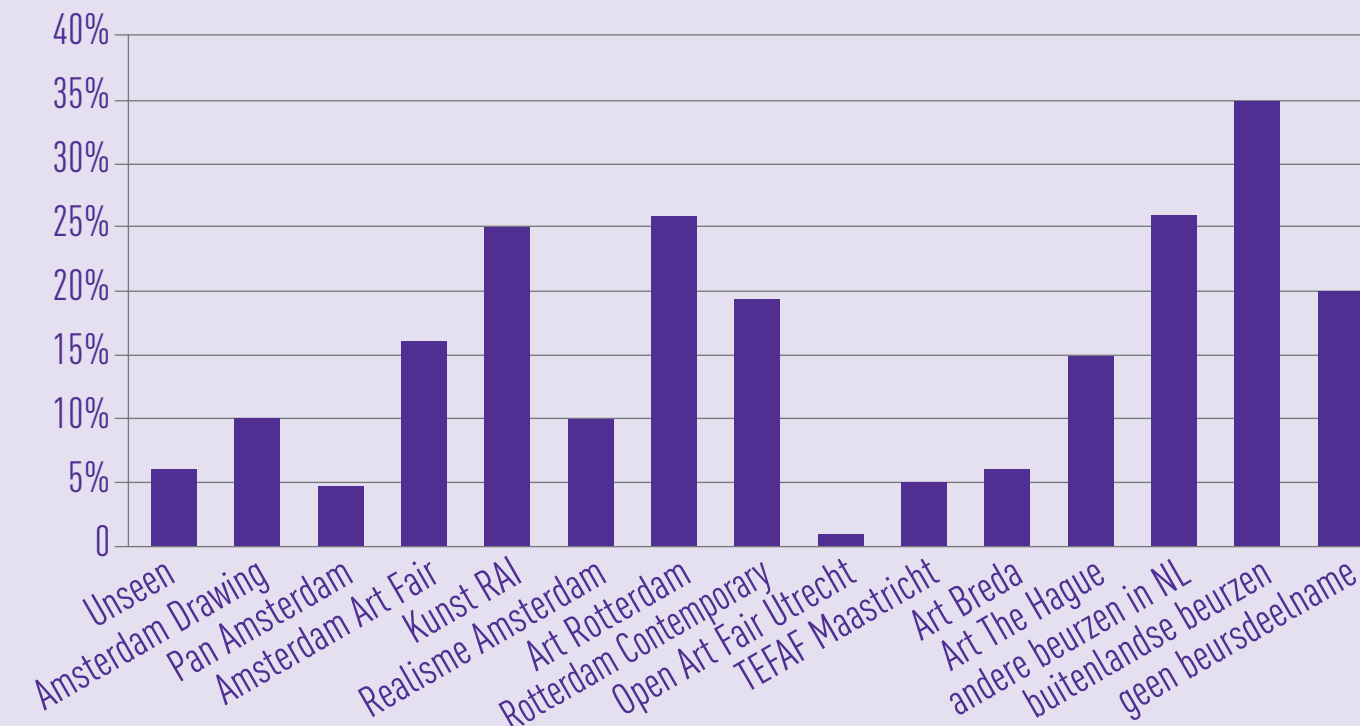
aantal exposities dat galeries per jaar organiseren

- 0 geen
- 1 of 2
- 3 of 4
- 5 of 6
- 7 of 8
- 9 of 10
- meer dan 10

Bron: APE/Aemuse 2017

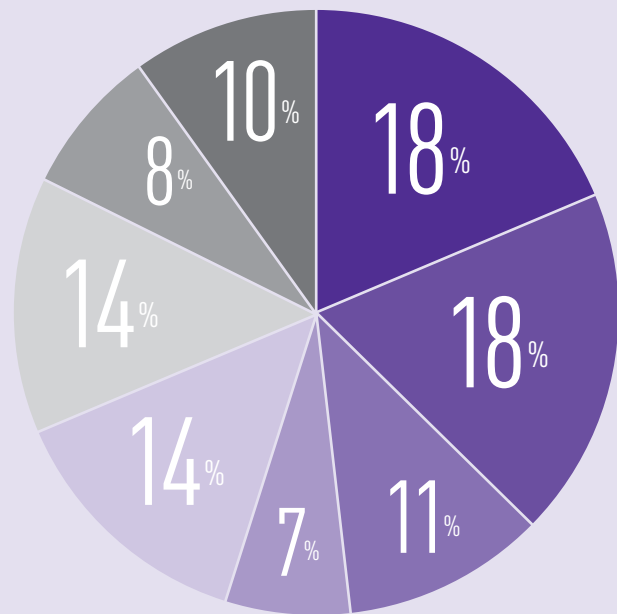
deelname aan beurzen in 2016

Bron: APE/Aemuse 2017

N.B. 80% van de galeries nam in 2016 deel aan een beurs. 35% van de galeries nam in 2016 ook aan een of meer buitenlandse beurzen deel. Dat was in 2013 28%. Daarbij worden Art Cologne, de oudste kunstbeurs, en de kunstbeurzen in Miami relatief vaak genoemd. Het gaat echter om een beperkt aantal galeries dat zich kan permitteren om aan de grote beurzen deel te nemen.

omvang jaaromzet per galerie in euro in 2016

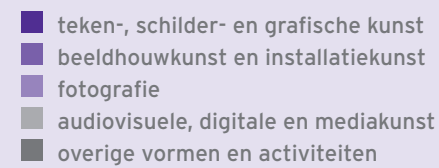
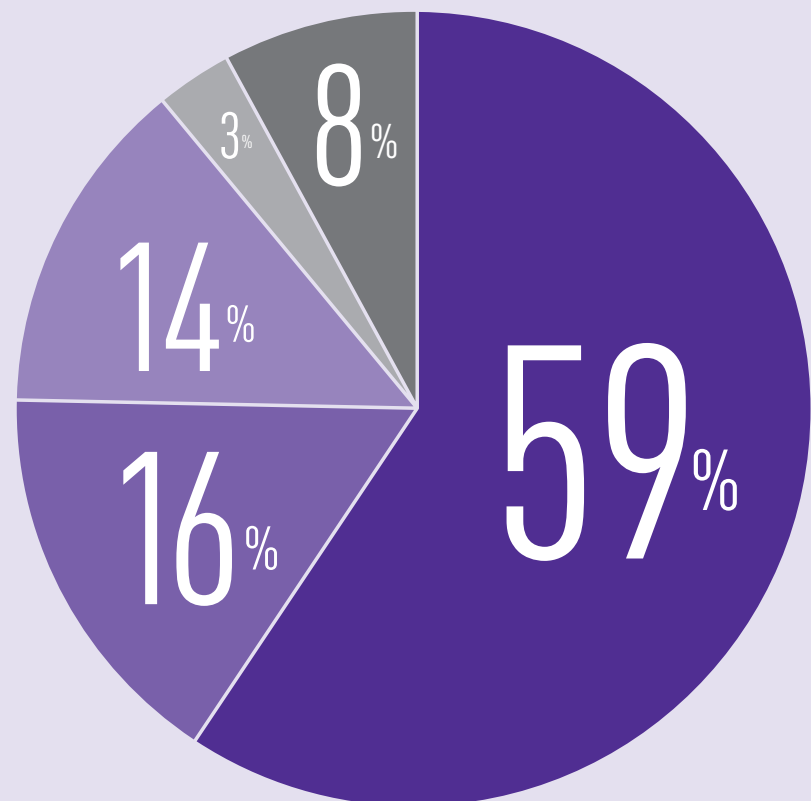
Bron: APE/Aemuse 2017

ontwikkeling jaaromzet

Bron: APE/Dialogic 2017

verdeling gemiddelde jaaromzet in 2016 naar kunstvorm

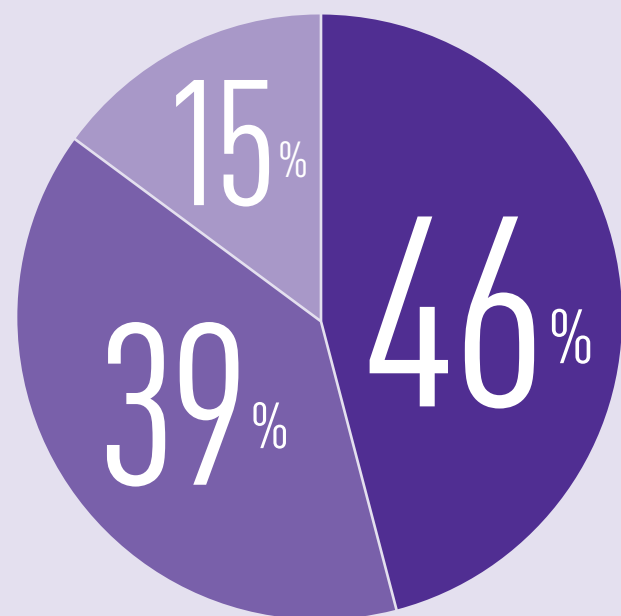
Bron: APE/Aemuse 2017

postacademische instellingen: 4 in 2016, 5 in 2017

N.B. Het totaal budget voor postacademische instellingen vanuit de BIS in de periode 2017-2020 is €2,57mln. Meer informatie over postacademische instellingen volgt op later moment. Momenteel vindt onderzoek plaats.

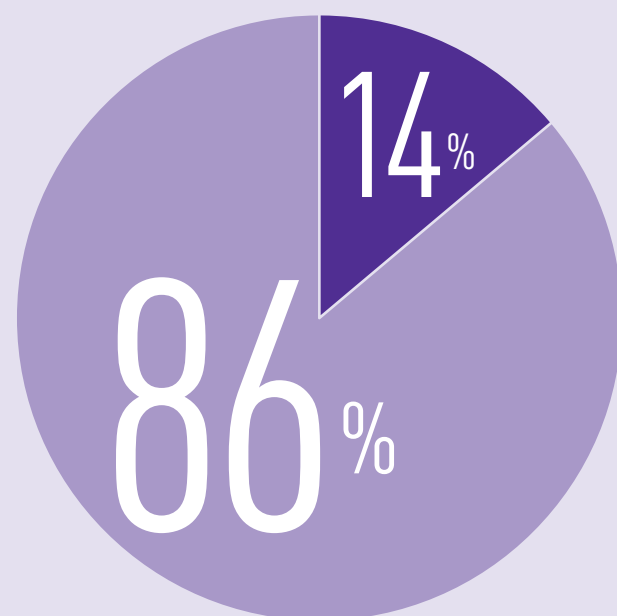
verhouding gratis/betaalde beeldende kunstfestivals 2016

- gratis
- betaald
- gratis + betaald

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet. N.B. Totaal aantal festivals in 2016: 100

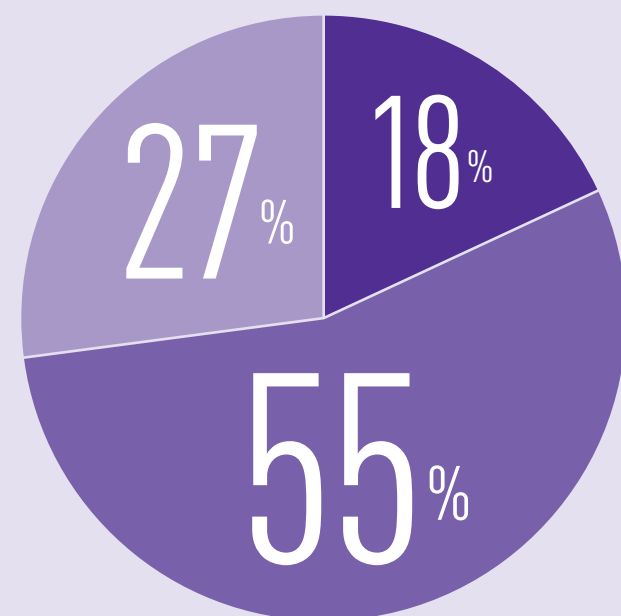
verhouding ééndaagse/meerdaagse beeldende kunstfestivals 2016

- ééndaags
- meerdaags

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet

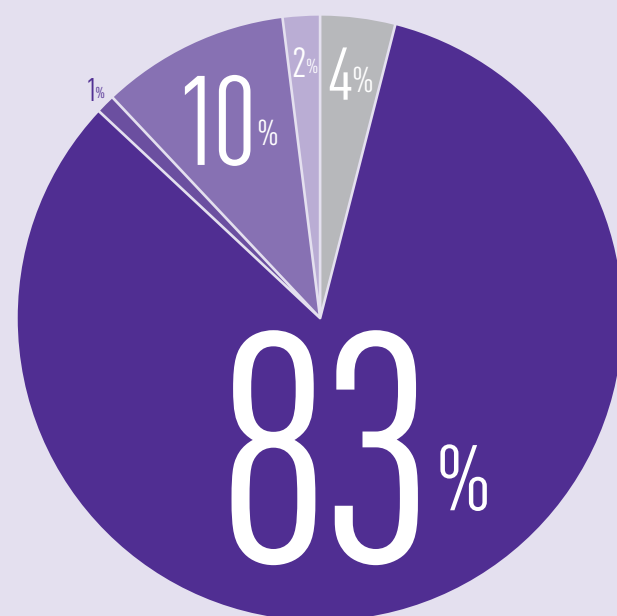
verhouding indoor/outdoor beeldende kunstfestivals 2016

- outdoor
- indoor
- out-/indoor

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet

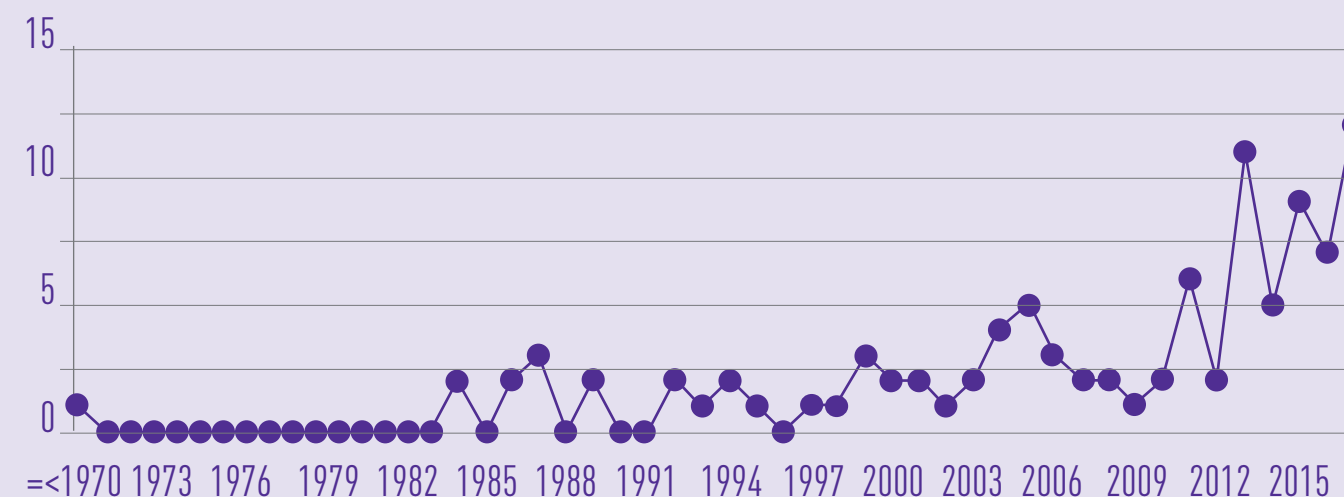
frequentie van beeldende kunstfestivals in 2016

- jaarlijks
- meerdere keren per jaar
- tweejaarlijks
- onregelmatig
- éénmalig

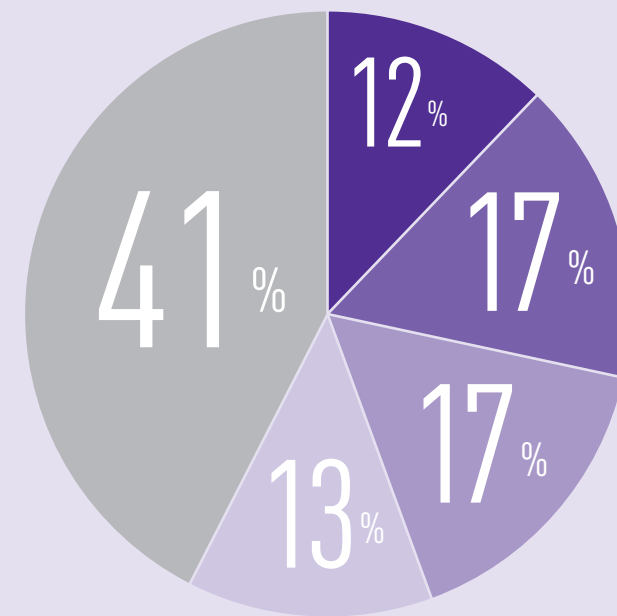
Bron: Festivalatlas 2017, supplement, Harry van Vliet

jaar van oprichting van kunstfestivals

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet

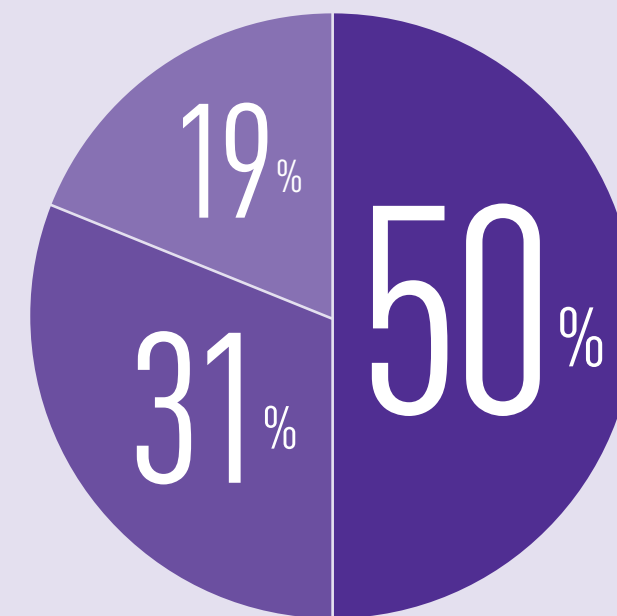
leeftijd van beeldende kunstfestivals in 2016

- nieuw
- 2-3 jaar
- 4-5 jaar
- 6-10 jaar
- > 10 jaar

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet

presentatiemomenten voor beeldende kunst tijdens festivals

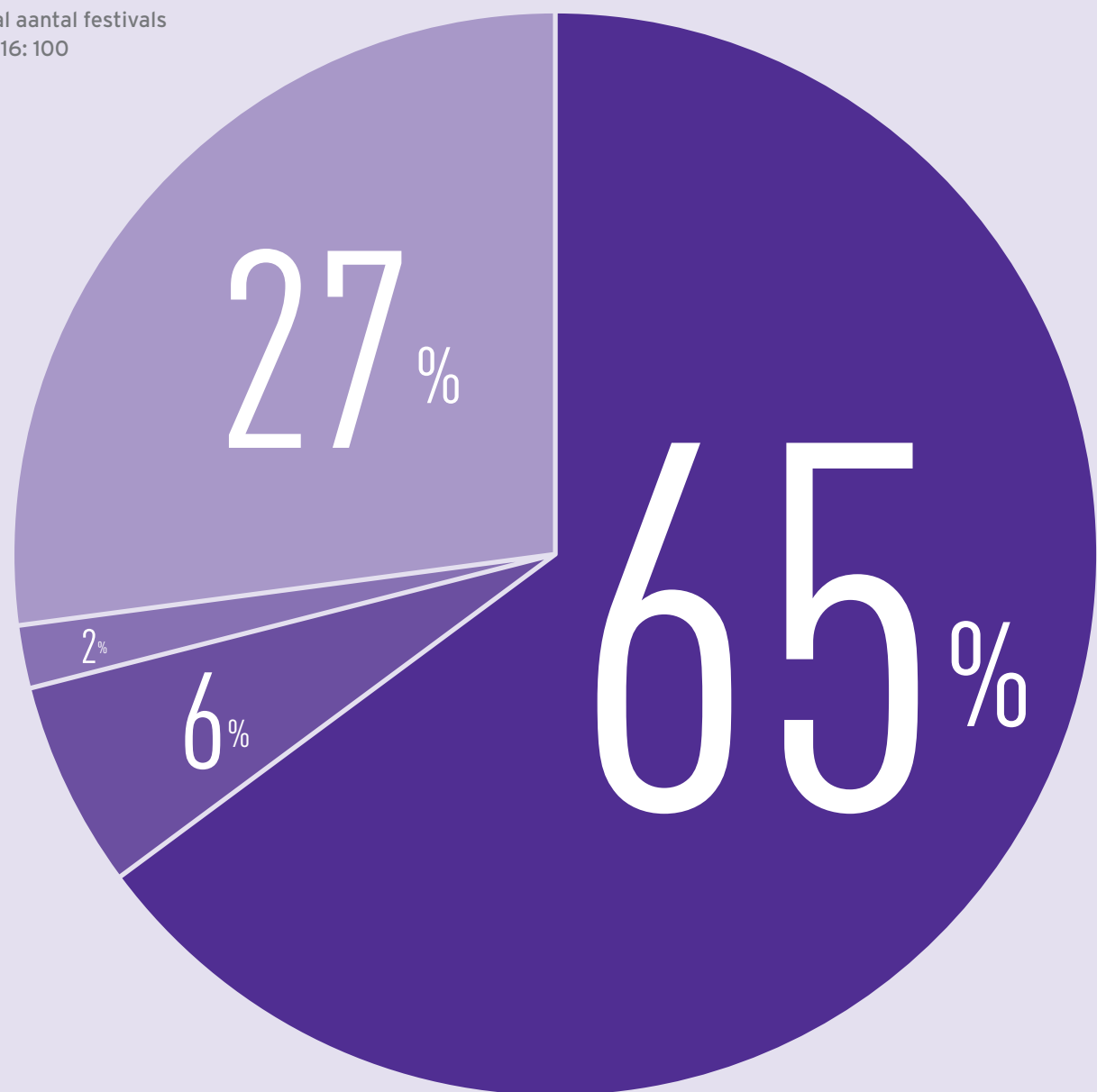

- beeldende kunstfestivals
- beeldende kunst als onderdeel van festival
- beurzen

Bron: Festivalatlas 2016, supplement, Harry van Vliet. Bewerking Berenschot.

verdeling gemeentelijke bestedingen aan beeldende kunst in procenten

Totaal aantal festivals
in 2016: 100

■ beeldende kunstmusea	■ kunstenarsinitiatieven
■ presentatieinstellingen	■ overig

Bron: Berenschot, *Besteding gemeentelijke middelen Beeldende Kunst, 2016*

BRONNEN

- *Cultuur in Beeld, 2016*
- Dialogic/APE, *Economische Ontwikkelingen, 2016*
- Henk Vinken, *Een collectieve selfie 2017. Cijfers over beeldend kunstenaars, 2017*
- Centraal Bureau voor Statistiek StatLine
- Berenschot, *Besteding gemeentelijke middelen Beeldende Kunst, 2016*
- Sociaal Cultureel Planbureau, *Sport en Cultuur 2016*
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), *Hogeschoolmonitor 2016*
- Harry van Vliet, *Festivalatlas 2016* (supplement)
- Motivaction, *Herhalingsonderzoek kunstkopers 2017*
- APE/Aemuse, *Ontwikkelingen Nederlandse galeries 2017*
- Jaarverslagen Mondriaan Fonds

Beeldend kunstenaars in Nederland Cijfers over werk en inkomen

Henk Vinken

Tilburg, december 2017

© Pyrrhula Research Consultants

INHOUD

Inleiding 28

Opzet 28

Profiel 28

Werkzaamheden 31

Verdiensten 39

Hoofdpunten 46

Referenties 49

Bijlage 49

Inleiding

In het voorjaar van 2016 kwam de eerste *Collectieve selfie* uit, een publicatie van het overlegplatform Beeldende Kunst Nederland (BKNL) met trends en cijfers over de beeldende kunst. Het tweede deel van die publicatie bevat cijfers over beeldend kunstenaars, meer precies: cijfers over hun beroepsprofiel, werkzaamheden en verdiensten (Vinken, 2016). Het voorliggende rapport geeft een update van het deel van de *selfie* dat over de beroepsbeoefenaars, de beeldend kunstenaars gaat.

Opzet

In het beeldend-kunstenaarsdeel in de eerste *selfie* is eerst met veldexperts gesproken over welke cijfers er bekend zijn over beeldend kunstenaars en hun werk en inkomen en vooral ook welke cijfers we zouden moeten hebben om een gedegen beeld te geven van relevante trends die deze beroepsbeoefenaars raken. Per onderdeel – profiel, werkzaamheden en verdiensten – konden tal van cijfers gevonden worden. Toch was de conclusie dat er meer niet bekend is over beeldend kunstenaars dan wel. In deze update kunnen we een aantal van die lacunes opvullen. Er blijven echter vele witte vlekken in het beeld dat we cijfermatig hebben van het beroep beeldend kunstenaar. In het vervolg van dit verslag wordt opnieuw per onderdeel aangegeven welke nieuwe feiten er zijn gevonden en welke hiaten er nog zijn. Aan het eind van het rapport volgt een samenvatting.

Pyrrhula Research Consultants dankt de medewerkers van het CBS, ROA/Universiteit Maastricht, en SEO/Universiteit Amsterdam voor hun input en bereidwilligheid om mee te denken over cijfers en beeldend kunstenaars.

Profiel

In dit onderdeel gaat het vooral om data over aantallen personen die aangeven beroepsmatig werkzaam te zijn als beeldend kunstenaar. Ook kijken we of we de cijfers uiteen kunnen leggen naar discipline, man/vrouwverdeling en leeftijds-groepen.

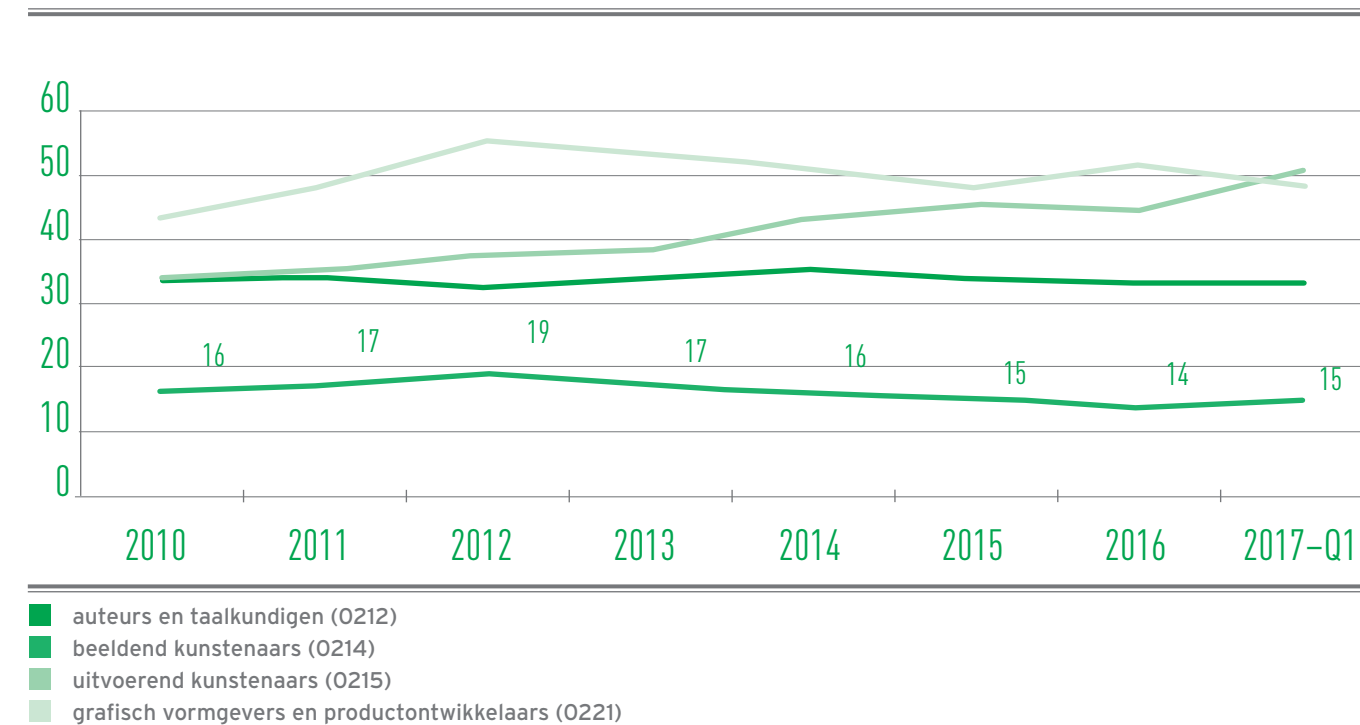
Het CBS heeft begin november 2017 een nieuwe update van het rapport *Kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen* (KACO; CBS, 2017; vergelijk CBS, 2014) uitgebracht. In dat rapport wordt verslag gedaan van de aantallen beeldend kunstenaars in verschillende driejaarsperioden. Beeldend kunstenaars zijn mensen van 15 tot 65 jaar oud die in de *Enquête Beroepsbevolking* (EBB) zelf aangeven dat zij in de periode van onderzoek minstens één uur in de week werkzaam zijn als beeldend kunstenaar. In de periode 2013-2015 zijn er gemiddeld 14.000 beeldend kunstenaars werkzaam. In de periode 2010-2012 waren dat er gemiddeld 15.000.

Voor recente cijfers is ook terug te vallen op StatLine, het online data-archief van het CBS. Voor de beeldende beroepen wijken de definities en dus de cijfers niet af. Voor andere beroepen is dat wel zo. In de bijlage op pagina [p. 48](#) staan de verschillen in definities tussen KACO en StatLine. We hebben gegevens tot en met het eerste kwartaal van 2017 (2017-Q1 in figuur 1).

StatLine komt hoger uit voor wat betreft de aantallen beeldend kunstenaars in de periode 2010-2012 dan KACO: geen 15.000 gemiddeld (KACO), maar circa 17.000 (StatLine). Dat zien we ook in de periode 2013-2015: geen 14.000 gemiddeld (KACO), maar 16.000 (StatLine). De cijfers bewegen in StatLine naar 14.000 in 2016 en 15.000 in het eerste kwartaal van 2017. Als we de jaren uit de Kunstenplanperiode 2013-2016 samennemen, komen we gemiddeld uit op 15.500 beeldend kunstenaars. Er zijn twee keer zoveel schrijvende kunstenaars dan beeldend kunstenaars en drie keer zoveel uitvoerend kunstenaars en (grafisch) ontwerpers in enig jaar tussen 2010 en 2016.¹ De nieuwste KACO (CBS, 2017) schat het aandeel beeldend kunstenaars op 10 procent van de totale groep kunstenaarsberoepen.

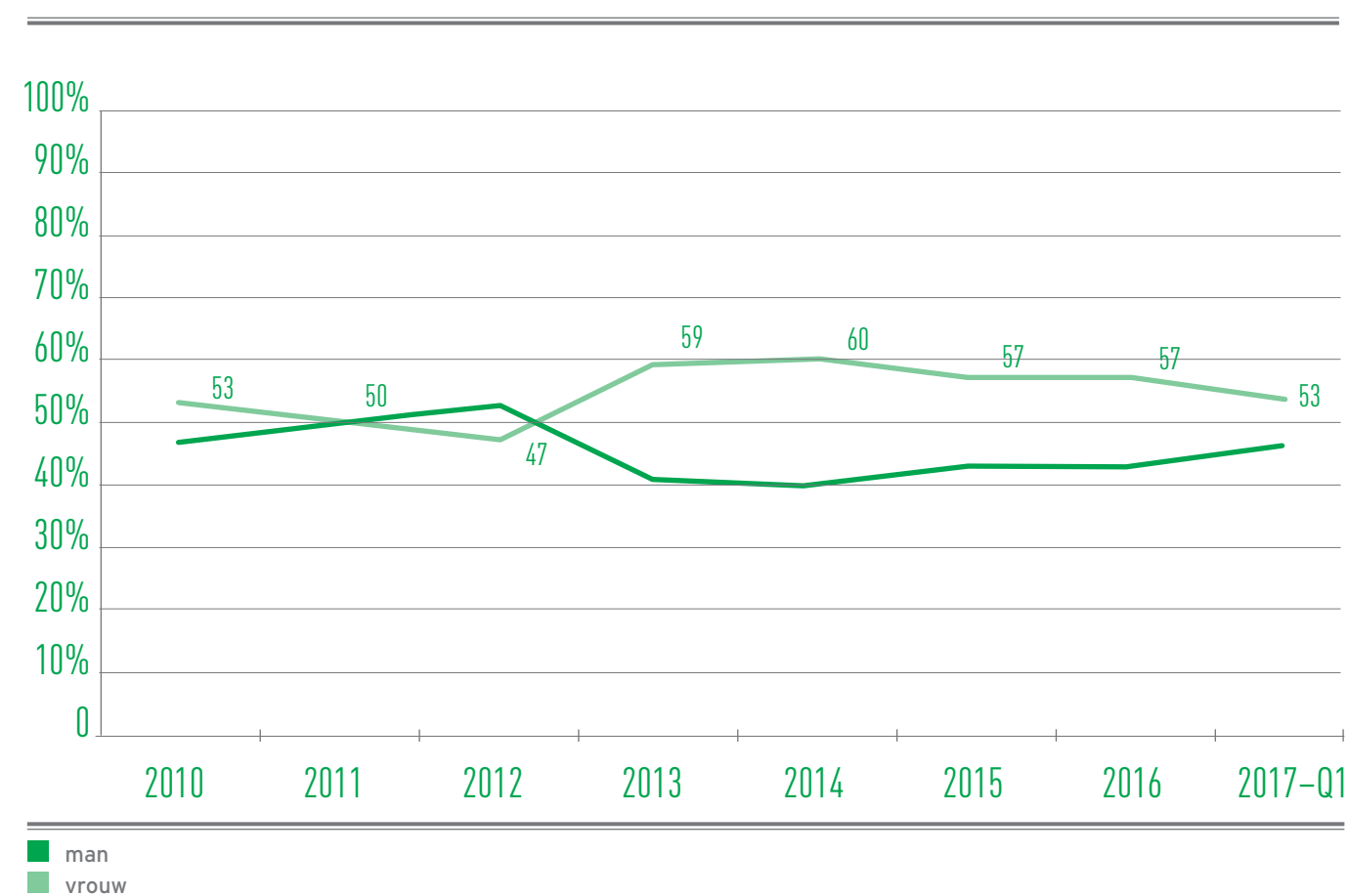
¹ Voor de definities van kunstenaarsberoepen volgens StatLine en KACO, zie bijlage op p. 48.

fig 1 aantal kunstenaars naar soorten kunstenaarsberoepen (×1000)

Bron: CBS StatLine

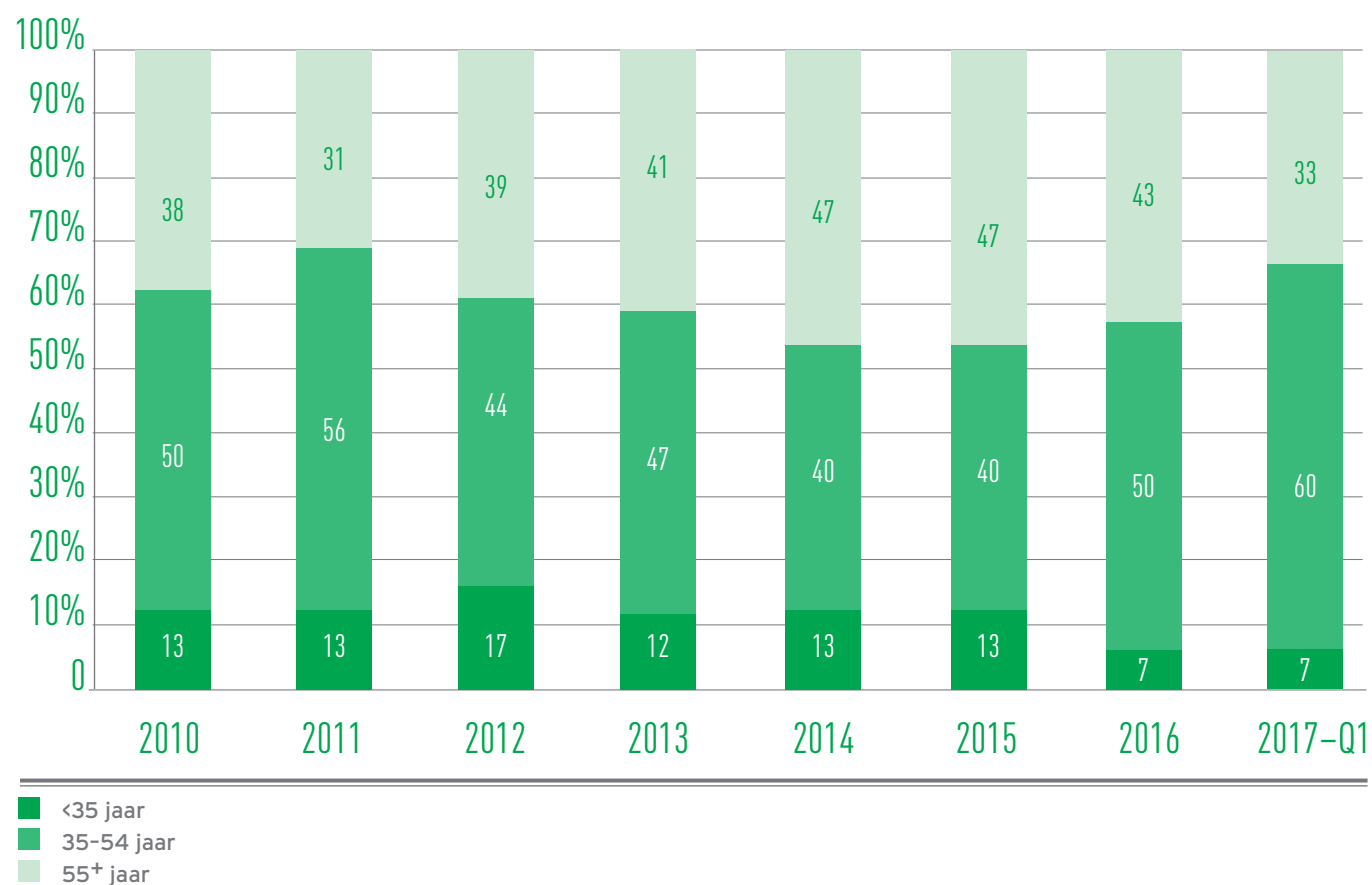
fig 2 de verdeling man-vrouw onder beeldend kunstenaars (%)

Bron: CBS StatLine

We kijken verder naar de verdeling man-vrouw en de verdeling in leeftijdsgroepen onder beeldend kunstenaars. Sinds 2013 zijn vrouwen in de meerderheid. In de periode 2013-2016 is gemiddeld 58 procent vrouw tegen 42 procent man. Deze verhoudingen vinden we ook terug in de nieuwste KACO (CBS, 2017: 48). Het aandeel vrouwen is bij de beeldend kunstenaars het hoogst van alle beroepsbeoefenaars.

fig 3 de verdeling naar leeftijdsgroepen onder beeldend kunstenaars (%)

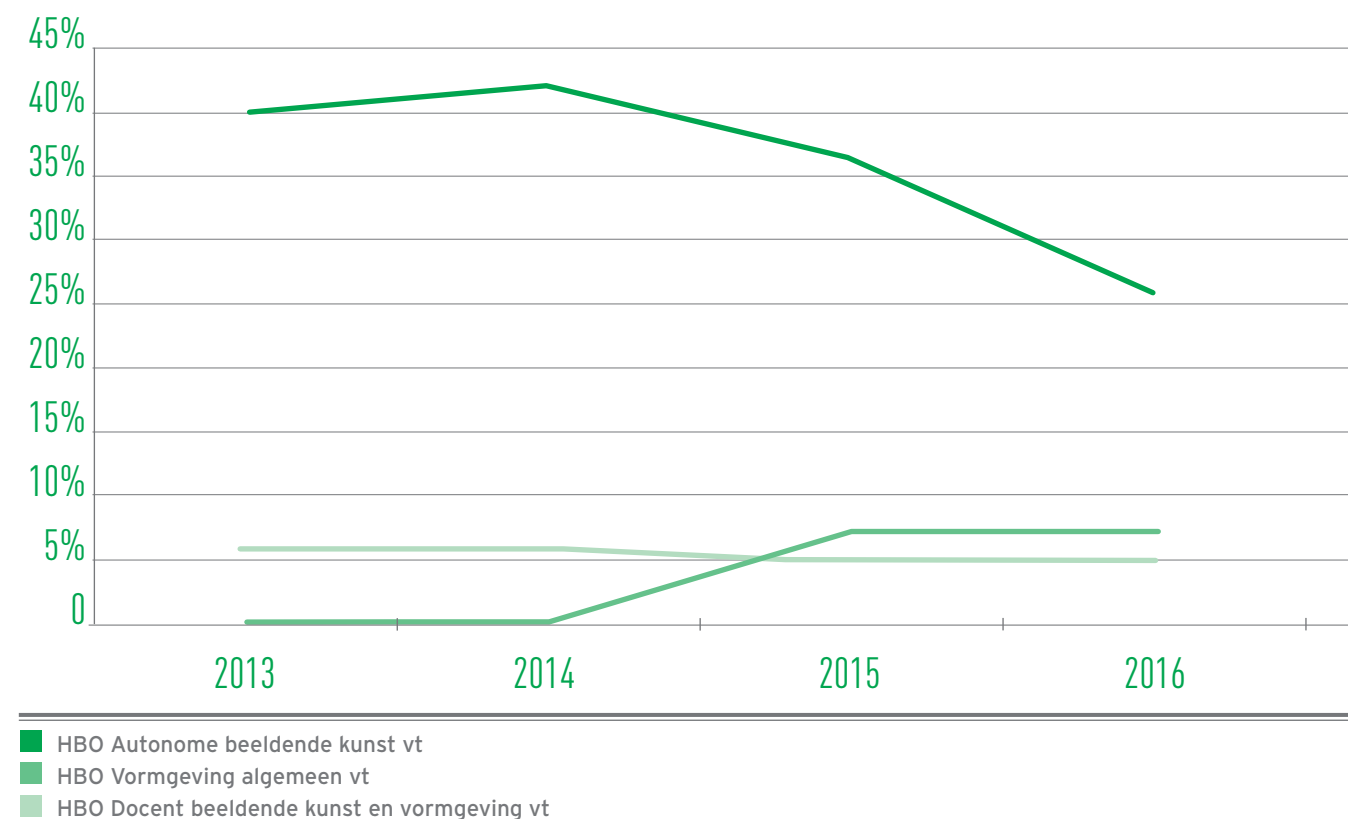

Bron: CBS StatLine

In de loop der tijd neemt zowel het percentage jongeren (35 jaar of jonger) en ouderen (55 jaar of ouder) af. De groep tussen de 35 en 55 jaar oud en de groep ouderen houden elkaar goeddeels in evenwicht. Gemiddeld in 2013-2016 is 44 procent tussen 35 en 55 jaar tegen 11 procent jongeren en 45 procent ouderen.

We hebben ook nu geen directe informatie over de beroepsidentiteit. ROA, het Research Centre for Education and the Labour Market van Maastricht University, heeft de laatste jaren in hun Kunsten-Monitor (onderdeel van de HBO-Monitor) wel gevraagd naar het beroep dat alumni zeggen uit te oefenen. Dat kunnen we weer onderverdelen naar het soort kunstopleiding dat zij hebben genoten. Er worden veel verschillende beroepen genoemd. Hier kijken we alleen naar de percentages alumni die zich van beroep beeldend kunstenaar noemen.

fig 4 afgestudeerden HBO-kunstopleidingen die aangeven van beroep beeldend kunstenaar te zijn (%)

Bron: ROA, Maastricht University, Statistische Supplementen (diverse jaargangen)

Het zal niet verrassen dat diegenen die autonome beeldende kunst hebben gestudeerd zich ook vaker beeldend kunstenaar van beroep noemen dan afgestudeerden vormgeving of alumni van de docentenopleiding beeldende kunst en vormgeving. Er treedt hierin wel een scherpe daling op. Noemde in 2013 en 2014 zo'n 40 procent zich nog beeldend kunstenaar van beroep. In 2015 zakt het naar 36 procent en in 2016 daalt het verder naar 26 procent. Het is niet bekend of er al vaker schommelingen in het beroepsbeeld zijn opgetreden. Mogelijk dat dit eerder is voorgekomen. Hier zijn geen cijfers over.

Wat we niet weten, nu niet en in de *selfie* van 2016 ook niet, is het aantal personen dat als beeldend kunstenaar staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Ook hebben we geen aanvullende informatie over beroepsidentiteit van beeldend kunstenaars als we kijken naar de opvattingen over het eigen beroep en het kunstenaarschap wanneer de loopbaan al dan niet meer met het uitoefenen van andere kunstgerelateerde of niet-kunstgerelateerde beroepen wordt ingevuld.

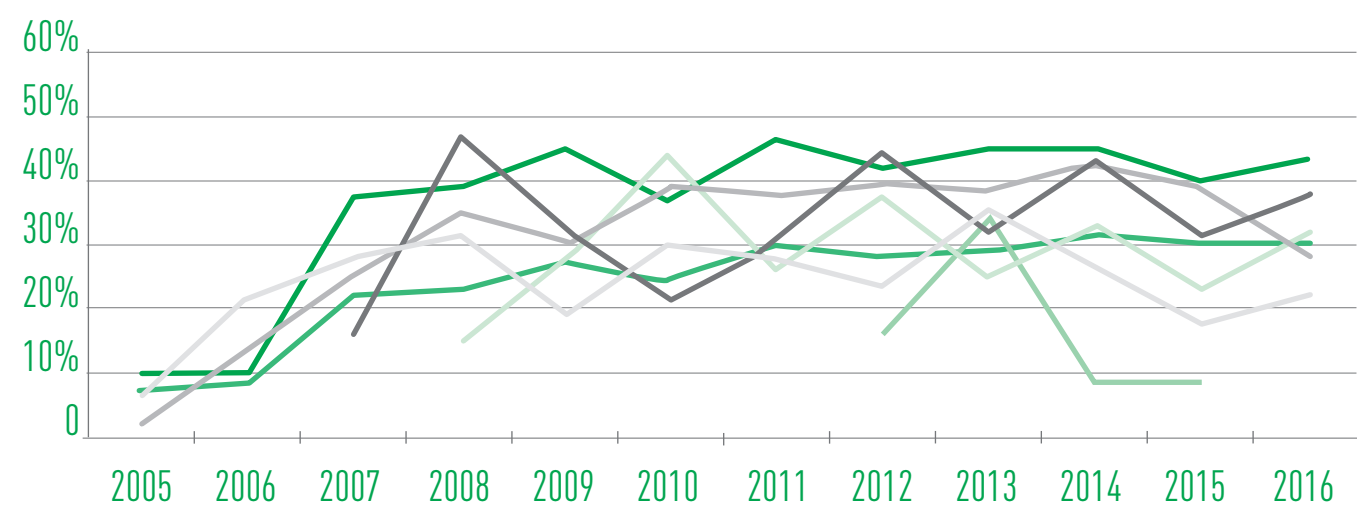
Werkzaamheden

Over de werkzaamheden van beeldend kunstenaars zijn in de *selfie* van 2016 tal van vragen opgesomd. We gaan hier na wat de meest recente data zijn over het werken in of buiten het eigen vakgebied. Ook hebben we nieuwe cijfers over het aantal presentaties van beeldend kunstenaars bij (een ruime selectie van) galeries, presentatie-instellingen en kunstmusea. We sluiten ook dit onderdeel af met een overzicht van wat we nog niet weten.

Werken binnen en/of buiten het eigen vakgebied

ROA heeft opnieuw speciaal voor deze rapportage informatie geleverd over het werken binnen en/of buiten het eigen vakgebied (waarvan al een deel in de OCW-publicatie *Cultuur in Beeld 2015* en *Cultuur in Beeld 2016* is verschenen). Daarbij is, zoals eerder, dezelfde indeling in opleidingen aangehouden als het CBS doet in KACO (CBS, 2014). De volgende figuren tonen de resultaten.

fig 5 afgestudeerden creatieve HBO-opleidingen die anderhalf jaar na afstuderen zowel binnen als buiten eigen vakgebied werkzaam zijn (%)

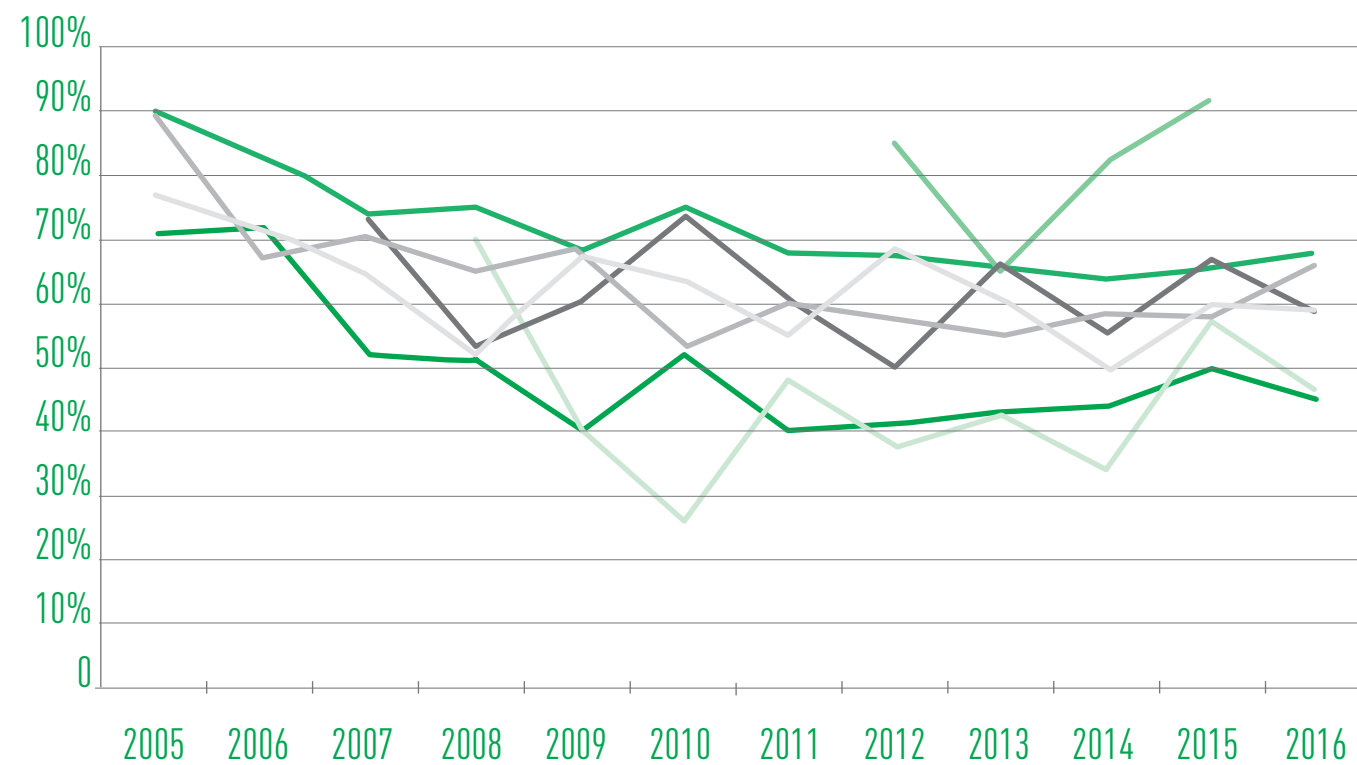
■ beeldende kunst
■ muziek
■ bouwkunst
■ creatieve industrie economie
■ dans
■ theater
■ creatieve industrie techniek

Bron: ROA, Maastricht University, maatwerk

Een derde tot bijna de helft van de afgestudeerden van verschillende creatieve HBO-opleidingen heeft een gemengde beroepspraktijk: zij combineren werk binnen het eigen vakgebied met werk buiten het eigen vakgebied. De trends fluctueren sterk en dat geldt voor de meeste disciplines (van bouwkunst hebben we niet altijd data omdat het aantal observaties vaak te laag is). In 2016 zien we een stijging ten opzichte van 2015, na een daling in 2015 ten opzichte van 2014 dat weer volgde op een stijging in 2014 als we dat tegen 2013 afzetten. Dergelijke fluctuaties zien we voor beeldende kunst, maar ook voor dans, creatieve industrie economie en min of meer voor creatieve industrie techniek. Misschien is het verstandiger te spreken van een bandbreedte waarbinnen het voeren van een gemengde beroepspraktijk zich afspeelt. Bij de beeldende kunst is dat, zeker vanaf 2007, tussen de 35 en 45 procent. In de periode 2013-2016 zit het percentage rond de 43 procent. In de periode 2009-2012 was het 42 procent en in de jaren 2005-2008 24 procent gemiddeld. Gemengd is de beroepspraktijk in 2013-2016 gemiddeld bij 36 procent van de dansers, 30 procent bij musici en 37 procent bij theatermakers. Beeldend kunstenaars voeren dus de lijst aan met gemiddeld 43 procent die zowel binnen als buiten het eigen vakgebied werk heeft.

Hoe zit dat met het percentage kunstenaars dat uitsluitend binnen het eigen vakgebied werkt? Figuur 6 toont de trends.

fig 6 afgestudeerden creatieve HBO-opleidingen die anderhalf jaar na afstuderen alleen binnen het eigen vakgebied werkzaam zijn (%)

■ beeldende kunst
■ muziek
■ bouwkunst
■ creatieve industrie economie
■ dans
■ theater
■ creatieve industrie techniek

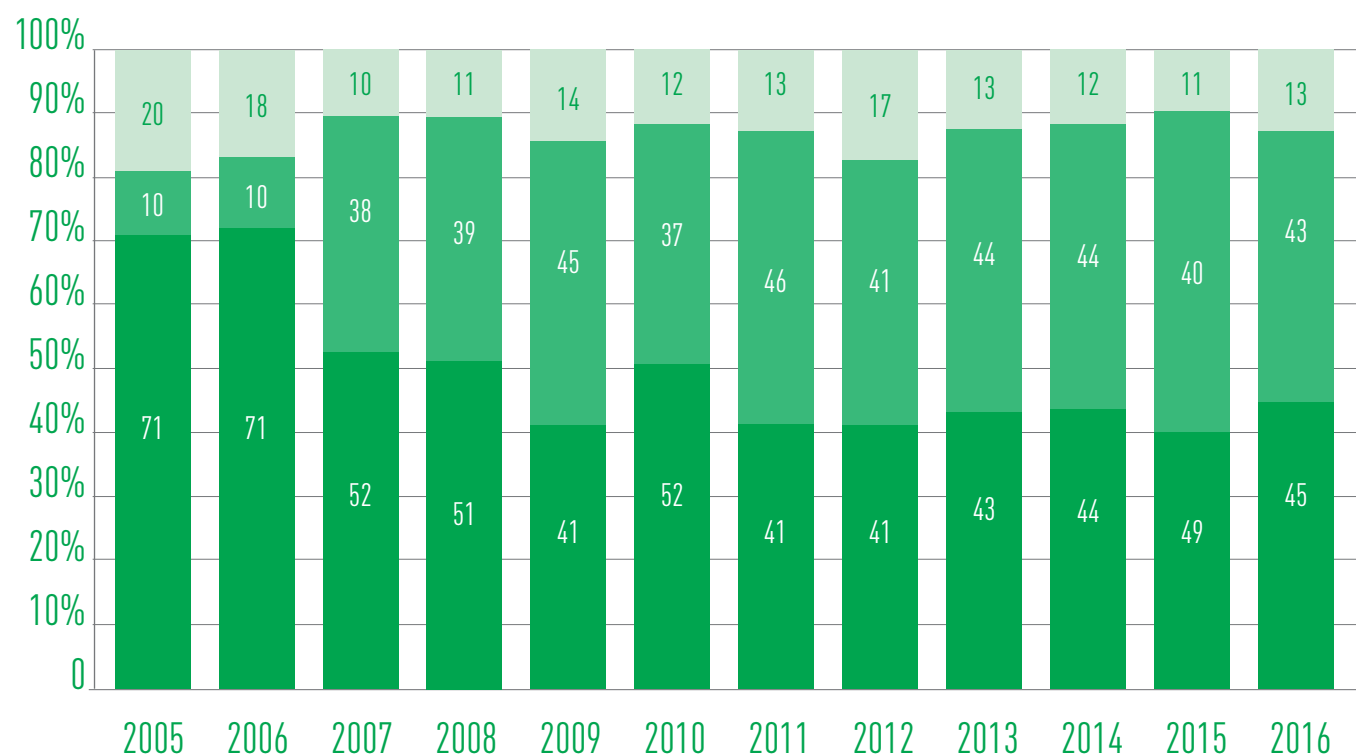
Bron: ROA, Maastricht University, maatwerk

Een bijna even groot aandeel beeldend kunstenaars heeft een beroepspraktijk waarbij alleen werk in het eigen vakgebied gedaan wordt als het aandeel beeldend kunstenaars met een gemengde beroepspraktijk. Na een aanvankelijke stijging tussen 2001 en 2015 (van circa 41 naar 49 procent) neemt het aandeel in 2016 af naar 45 procent. In de periode 2013-2016 is het percentage gemiddeld ook 45 procent. Bij dansers verschuiven de percentages op en neer tussen 74 procent in 2007, 50 procent in 2012 en 59 procent in 2016 met gemiddeld voor 2013-2016 62 procent. Bij muziek is dat 66 procent en bij theater 59 procent in dezelfde vierjaarsperiode. Beeldend kunstenaars werken van alle culturele beroepsbeoefenaars het minst vaak alleen in het eigen vakgebied.

Figuur 7 p. 34 vat de percentages voor de beeldend kunstenaars nog eens samen. We zien de duidelijke opkomst van de gemengde beroepspraktijk vanaf het midden van de jaren 2000, de fluctuatie van het werken alleen in eigen vakgebied tussen de 40-50 procent vanaf 2010 en een redelijk stabiel aandeel beeldend kunstenaars dat in de Kunstenplanperiode 2013-2016 buiten het eigen vakgebied werk heeft (tussen de 11-13 procent).

Het is belangrijk om hier de kanttekeningen te memoreren die in de eerste *selfie* zijn gemaakt. De beeldende kunstopleidingen zijn breed gedefinieerd dus kan veel onder het 'eigen vakgebied' vallen, wellicht meer dan bij andere disciplines. Wat binnen en buiten het eigen vakgebied valt, wordt aan de respondent overgelaten. Er is steeds anderhalf jaar na het afstuderen naar het werk van een cohort

fig 7 afgestudeerden beeldende-kunst-HBO-opleidingen die anderhalf jaar na het afstuderen werkzaam zijn binnen, binnen en buiten, en buiten het eigen vakgebied (%)

alleen werkzaam binnen het vakgebied
 werkzaam binnen en buiten het vakgebied
 alleen werkzaam buiten het vakgebied

Bron: ROA, Maastricht University, maatwerk

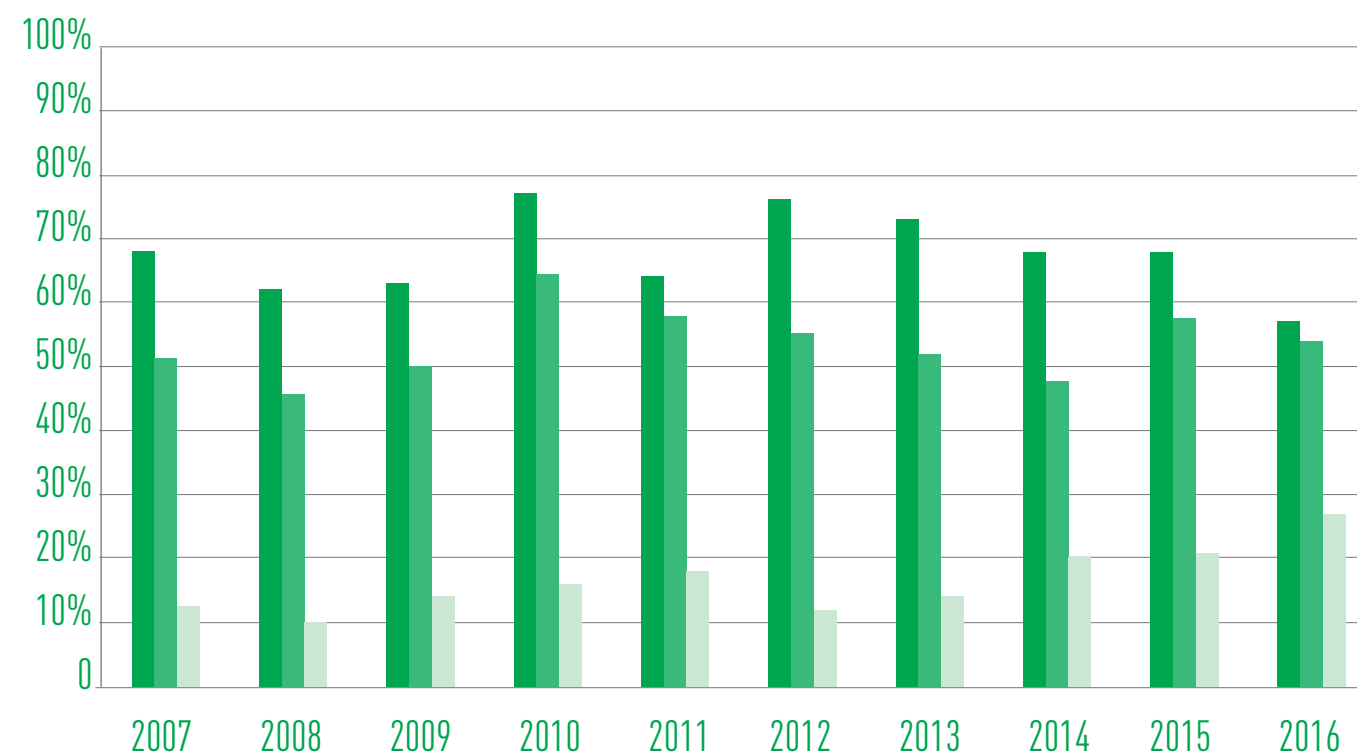
gekeken; het is zeer waarschijnlijk dat in latere stadia van de loopbaan de percentages veranderen. We weten ook niet of oudere cohorten nu ook (minder of meer) opschuiven naar een gemengde beroepspraktijk.

We kunnen verder inzoomen op de positie in de werkkring: werkt men in loondienst of werkt men als zelfstandige? In elke periode werkt volgens KACO (CBS, 2014; 2017) meer dan 90 procent van de beeldend kunstenaars als zelfstandige, 'nagenoeg de hele beroepsgroep (CBS, 2017: 55). Bij uitvoerend kunstenaars is dat 70 procent en bij ontwerpende beroepen de helft. We kunnen voor trends ook kijken naar de ROA-data. Die laten geen cijfers zien van beroepsbeoefenaars zoals het CBS doet, maar van alumni die in diverse beroepen als werknemer of zelfstandige terecht kunnen zijn gekomen. De figuren 8 en 9 tonen de cijfers en de trends hierin tussen 2007 en 2016. Zij die autonome beeldende kunst hebben gestudeerd werken in meerderheid (tussen de 60-80 procent) als zelfstandige, zoals figuur 9 laat zien. In de periode 2013-2016 is dat gemiddeld 67 procent. Het aandeel daalt wel. Figuur 8 toont dat de alumni autonome beeldende kunst meer in loondienstberoepen terecht komen. Over alle jaren doet 22 procent dat. In 2016 is dat naar 33 procent gestegen. Gemiddeld over 2013-2016 is 24 procent in loondienst gaan werken.

fig 8 afgestudeerden van drie HBO-kunstopleidingen werkend in loondienst (%)

fig 9 afgestudeerden van drie HBO-kunstopleidingen werkend als zelfstandige (%)

HBO autonome beeldende kunst vt HBO vormgeving algemeen vt HBO docent beeldende kunst en vormgeving vt

Bron: ROA, Maastricht University, Statistische Supplementen (diverse jaargangen)

Er is ook informatie over de aansluiting van de opleiding bij de functie die men uitoefent en de mate waarin de opleiding een goede basis is voor de start op de arbeidsmarkt. Figuren 10 en 11 tonen de resultaten. Grote groepen afgestudeerden zijn positief over de aansluiting functie en opleiding. Alumni van de opleiding autonome beeldende kunsten zijn daarbij het minst vaak positief over deze aansluiting. Het aandeel dat die aansluiting goed of voldoende vindt neemt onder hen af van 74 procent in 2007 naar 43 procent in 2016 (gemiddeld 48 procent over de periode 2013-2016).

Duidelijk minder positief zijn de alumni, ongeacht het soort kunstopleiding, over de opleiding als goede basis voor de start op de arbeidsmarkt. Het minst hierover te spreken zijn de afgestudeerden autonome beeldende kunst. In 2007 vond 16 procent de basis goed, in 2016 nog maar 5 procent. Gemiddeld over de periode 2013-2016 is het 10 procent.

Presentaties

In de zomer van 2017 is BK-Data geactualiseerd. BK-Data is het bestand met namen van kunstenaars die vanaf 1947 met vooral de rijksoverheid als subsidient, aankoper of opdrachtgever op het terrein van de beeldende kunst in aanraking zijn gekomen (Vinken & Mariën, 2017). Het bestand is aangevuld tot en met 2016. Naast cijfers over werkbijdragen en opdrachten zijn gegevens toegevoegd over presentaties in een groot aantal galleries, presentatie-instellingen en kunstmusea in 2016. Het gaat om gegevens van kunstenaars die werk hebben getoond bij 91 galleries (lid van de Nederlandse Galerie Associatie, NGA), 56 presentatie-instellingen (lid van De Zaak Nu) en 82 kunstmusea (lid van de Museumvereniging en geselecteerd als kunstmuseum bij het Mondriaan Fonds en het overlegorgaan BKNL). De gegevens zijn afkomstig van de websites van deze organisaties. Voor zover bekend werden zo volledig mogelijk de naam, geboortjaar, geboorteplaats, woonplaats van de kunstenaar in een bestand ingevoerd naast de start- en einddatum van de presentaties en een aantekening of het om solo- of groepspresentaties ging.

We gebruiken een brede definitie van het begrip presentatie. Een presentatie kan het exposeren van (een) werk(en) van beeldende kunst zijn, maar ook het verzorgen van een boekpresentatie of een workshop, of het geven van een performance of een andersoortig optreden. Muzikanten die op een opening muziek spelen zijn uitgesloten.

Er zijn maar liefst 8.277 presenterende kunstenaars geteld bij alle instellingen. Als we de dubbelingen eruit halen (kunstenaars die bij meerdere instellingen presentaties hebben) komen we op 5.960 verschillende (niet alleen Nederlandse) kunstenaars die in 2016 werk hebben laten zien in (een belangrijk deel van de) Nederlandse galleries, presentatie-instellingen en kunstmusea.

Het aantal kunstenaars per organisatie verschilt sterk: soms gaat het om twee of drie kunstenaars in heel 2016, soms om meer dan honderd kunstenaars in verschillende groepsexposities in dat jaar. De NGA-galleries hebben werk van gemiddeld 28 kunstenaars per galerie vertoond. Van alle 2.563 kunstenaars die bij deze galleries een vertoning hadden, had iets meer dan 10 procent (267) een solopresentatie. Bij De Zaak Nu-leden worden gemiddeld 52 kunstenaars per presentatie-instelling getoond, samen goed voor 2.684 kunstenaars waaronder 4 procent (119) met een solopresentatie. Bij de kunstmusea worden 48 kunstenaars per museum getoond. In totaal hebben 3.024 kunstenaars werk gepresenteerd en daarvan heeft 8 procent (243) een solopresentatie gehad. Enkele kunstenaars kunnen vaker dan eens per jaar in dezelfde instelling, met name bij de galleries, een presentatie houden. Sommige organisaties geven opvallend veel jonge kunstenaars een podium, bij andere zien we weer veel gevestigde namen en een mix van jong en ervaren. Weer andere, vooral de leden van De Zaak Nu, leggen zich vooral toe op in het buitenland gevestigde kunstenaars.

fig 10 afgestudeerden van drie HBO-kunstopleidingen en de aansluiting functie en opleiding (% goed/voldoende)

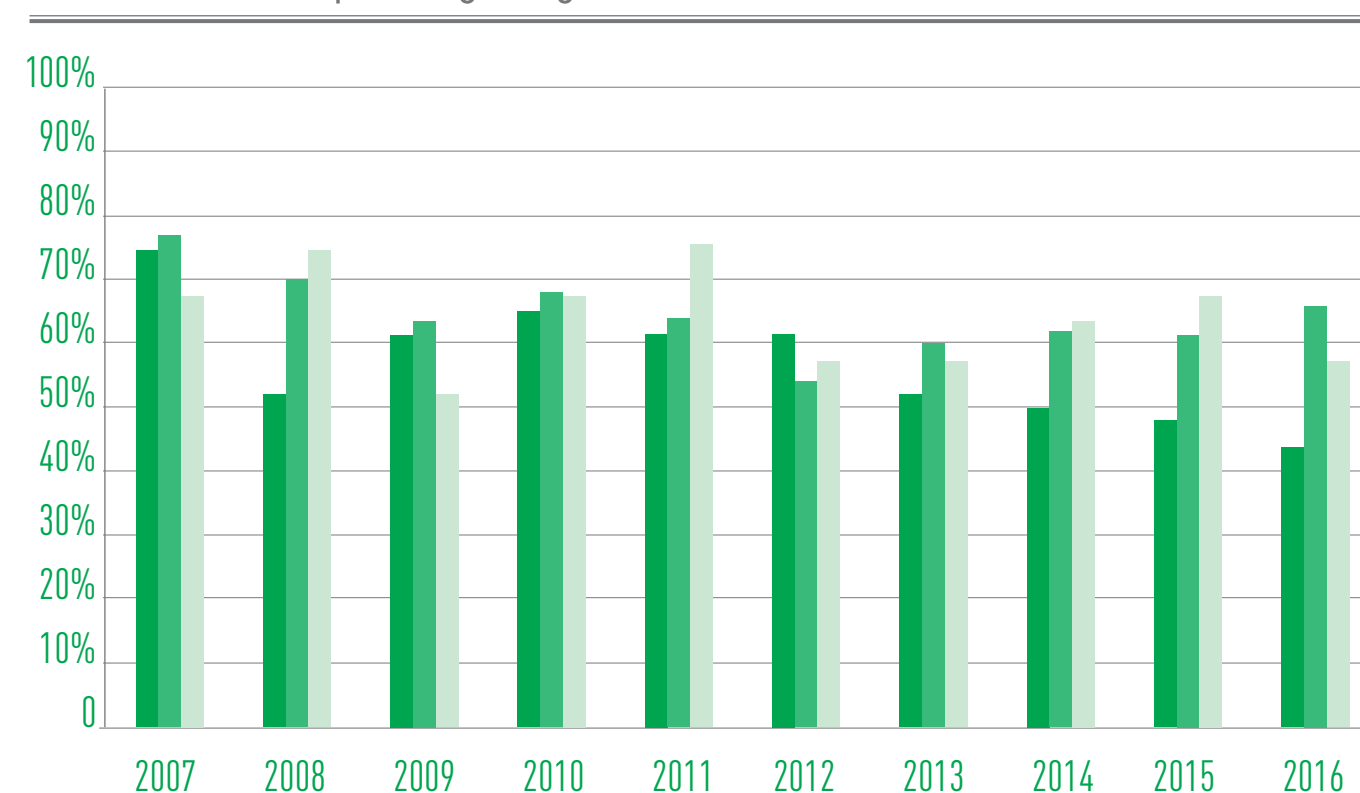
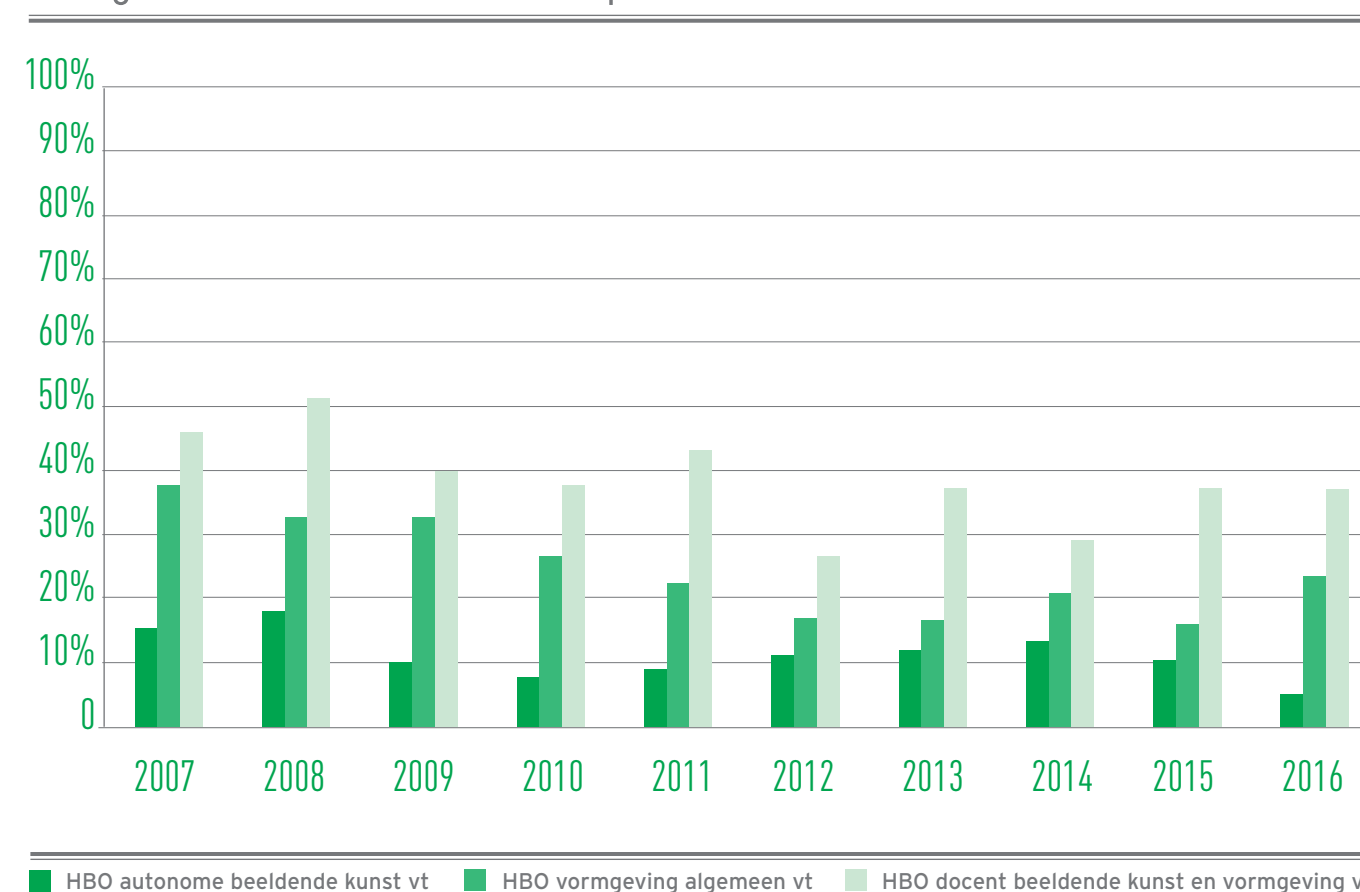

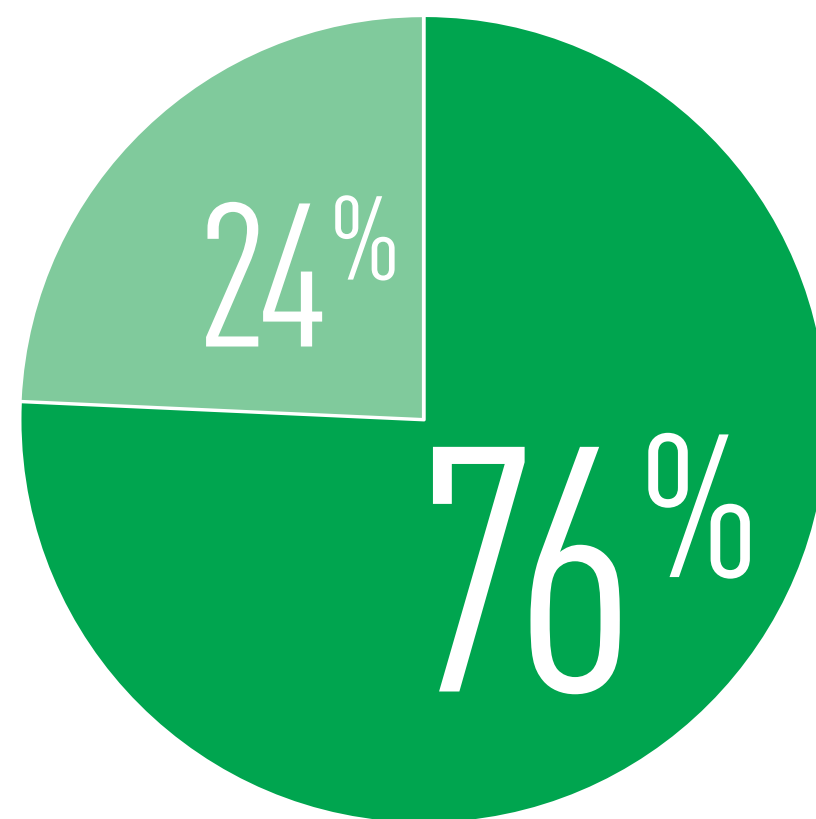
fig 11 afgestudeerden van drie HBO-kunstopleidingen en de opleiding als goede basis voor de start op de arbeidsmarkt (% in sterke mate)

■ HBO autonome beeldende kunst vt ■ HBO vormgeving algemeen vt ■ HBO docent beeldende kunst en vormgeving vt

Bron: ROA, Maastricht University, Statistische Supplementen (diverse jaargangen)

fig 12 kunstenaars met één of meer dan één presentatie in NGA-galeries, DZN-presentatie-instellingen en MV-kunstmusea (%)

Aantal kunstenaars met presentaties in 2016: 5.960 (aantal presentaties 8.277)

- met één presentatie
- met meer dan één presentatie

Bron: BK-Data

tabel 1 Persoonlijk bruto-jaarinkomen* van alle werkzame personen, kunstenaars en beeldend kunstenaars in vier driejaarsperiodes

	2004–2006			2007–2009			2010–2012			2013–2015*		
	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
tot 20.000 euro	31	41	78	28	38	77	27	42	73	26	40	73
tot 30.000 euro	47	55	90	43	52	88	41	54	84	39	53	85
30.000–60.000 euro	38	30	0	38	31	0	37	30	11	36	31	10
60.000 euro of meer	14	12	-	17	15	-	20	16	2	22	15	2

Bron: CBS, 2017 (tabellenboeken)

* Persoonlijk bruto-inkomen is de som van het inkomen uit arbeid en eigen onderneming, plus inkomensverzekeringen en sociale voorzieningen

Zoals uit figuur 12 valt af te leiden heeft driekwart één presentatie en een kwart meer dan één. Nader inzoomend op deze laatste groep hebben ruim 900 kunstenaars twee presentaties, circa 275 kunstenaars drie en ongeveer 225 kunstenaars meer dan drie presentaties (niet in de figuur).

Waar we in deze update nog niets over weten is de balans tussen betaald en onbetaald werk onder beeldend kunstenaars. Niet zelden is het werken als beeldend kunstenaar onbetaald totdat een werk verkocht wordt. Dat maakt de balans onbetaald/betaald voor beeldend kunstenaars principieel anders dan bij vele andere kunstenaarsberoepen.² Ook hebben we geen nieuwe informatie over de balans tussen autonoom werkende en/of toepast werkende kunstenaars. Evenmin is er zicht op (onbetaalde/betaalde) werkzaamheden uit artistiek werk, uit kunstgerelateerd werk (bijvoorbeeld doceren) en uit niet-kunstgerelateerd werk. Ook weten we niet welke verschillende rollen (exposant, curator, onderzoeker) beeldend kunstenaars in hun beroepspraktijk spelen en hoe hierbij de balans in tijdbesteding en betaling is. Recent is een handreiking gemaakt voor het doen van inkomensonderzoek onder kunstenaars waarbij het meten van de voornoemde facetten een belangrijke rol speelt (Vinken, 2017). Ook ontbreekt nuttige informatie over samenwerken, omgang met collega's, delen van apparatuur, tijd en ruimte, ook om rond te kunnen komen en om succesvol te kunnen zijn als beeldend kunstenaar.

Verdiensten

Wat de verdiensten van beeldend kunstenaars betreft kunnen we sinds de update terugvallen op nieuwe CBS-cijfers (CBS, 2017). Vanuit verschillende bronnen vullen we deze getallen aan.

De laatste CBS-cijfers uit KACO (CBS, 2017) over de periode 2013–2015 laten zien dat 22 procent van de beeldend kunstenaars een persoonlijk bruto jaarinkomen heeft van minder dan 2.000 euro. Dat was 20 procent in de periode 2010–2012. Tot 20.000 euro is het persoonlijk bruto jaarinkomen van 73 procent van de beeldend kunstenaars tussen 2013–2015. In de periode 2010–2012 was dat ook al zo. Bij alle kunstenaarsberoepen samen is dat veel lager: 40 procent in 2013–2015 en 42 procent in 2010–2012. Bij alle werkzame personen samen is het 26 procent in 2013–2015 en 27 procent 2010–2012. Meer details zijn te vinden in tabel 1.

² Hierbij kan een nadere precisering worden aangebracht. Tentoonstellingen in galeries hebben een verkoopdoel, tentoonstellingen in musea en presentatie-instellingen hebben dat niet. Die zouden volgens de nieuwe richtlijn kunstenaarshonorarium wel betaald moeten worden.

tabel 2 Besteedbaar inkomen van het huishouden* van alle werkzame personen, kunstenaars en beeldend kunstenaars in vier driejaarsperioden

	2004–2006			2007–2009			2010–2012			2013–2015*		
	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen	Werkzame personen	Kunstenaars	Beeldende beroepen
tot 20.000 euro	42	46	61	30	35	55	27	37	54	23	31	48
tot 30.000 euro	81	79	80	71	70	79	67	69	82	60	61	72
30.000–60.000 euro	17	18	9	26	25	10	27	26	15	33	33	24
60.000 euro of meer	1	1	-	2	3	-	2	2	-	3	3	2

Bron: CBS, 2017 (tabellenboeken).

* Besteedbaar inkomen van het huishouden is het gestandaardiseerde bruto-huishoudensinkomen verminderd met inkomensoverdrachten, inkomensverzekeringen, ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen. De standaardisatie houdt rekening met het aantal personen en hun leeftijden binnen het huishouden

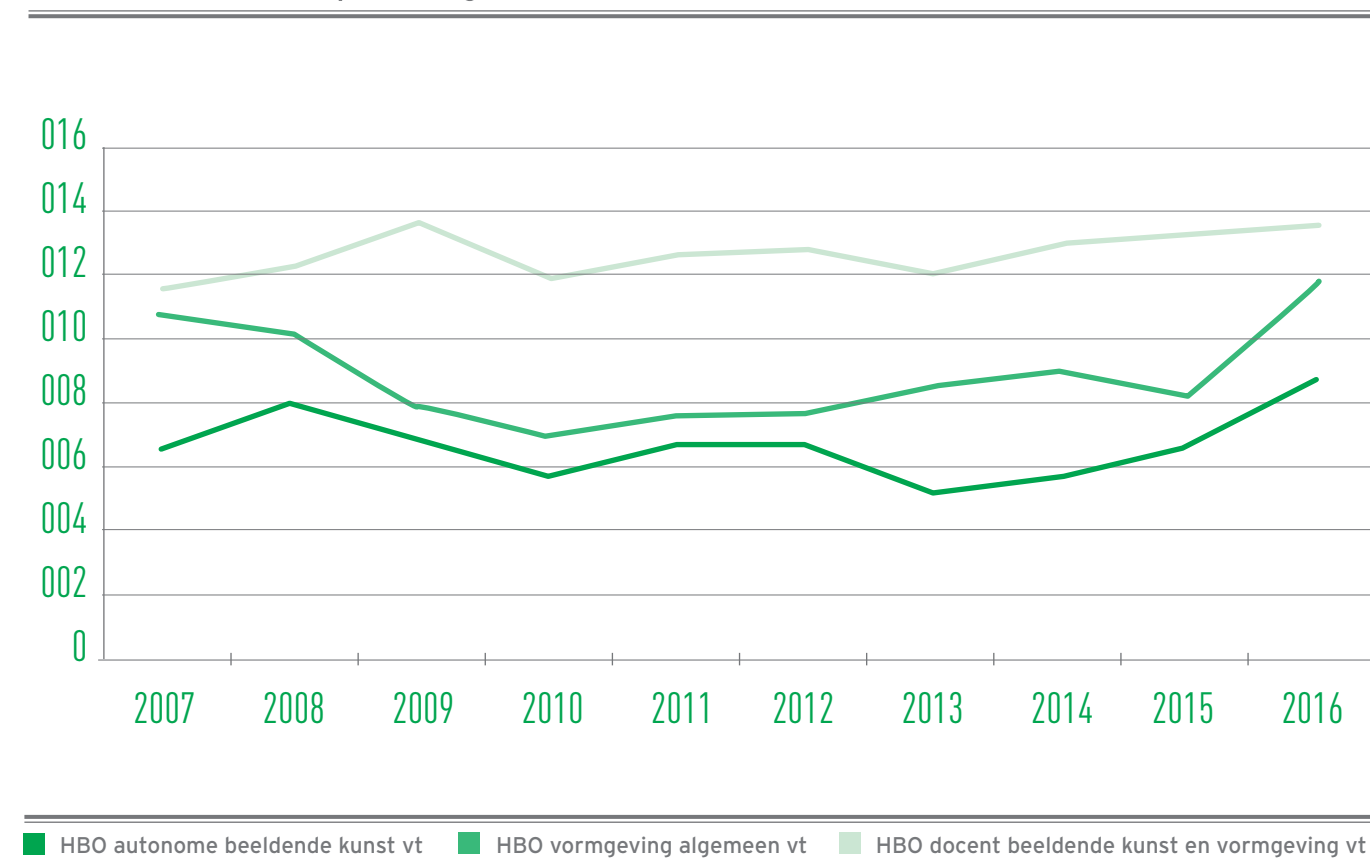
Beeldend kunstenaars leven vaker in 'armere' huishoudens, al neemt dit aandeel af. Zo'n 48 procent woont in de periode 2013-2015 in een huishouden waar het jaarlijks besteedbaar huishoudensinkomen 20.000 euro of lager ligt. In de periode 2010-2012 was dat nog 54 procent. Voor alle kunstenaarsberoepen samen zijn de cijfers 31 procent voor de jaren 2013-2015 en 37 procent voor 2010-2012. Voor alle werkzame personen staan de cijfers voor 2013-2015 op 23 procent en voor 2010-2012 op 27 procent. Zie tabel 2 voor meer details.

In de *selfie* van 2016 halen we ook het SEO Studie & Werk-onderzoek aan (Van der Werff & Berkhout, 2015). Recent afgestudeerden aan kunstacademies (studiejaar 2012-2013) verdienen in 2015 1.450 bruto per maand voor 24,6 uur werk per week (volgens contract). Volgens de statistische bijlage bij de update van *Studie & Werk 2017* (Bisschop, Zwetsloot & Van der Werff, 2017: 11) is het bruto maandsalaris voor recent afgestudeerden (studiejaar 2014-2015) gedaald naar 1.409 euro bruto voor 25,2 uur werk per week (volgens contract). Er wordt nu ook een bruto uurloon genoemd: voor kunstacademie-alumni is dat 14,60 euro. Let op: dit zijn allemaal verdiensten als werknemer in loondienst. Wat alumni verdienen die zelfstandig werken weten we (voorlopig) dus niet. Het is ook niet duidelijk waarmee ze dat verdienen, met kunst maken of met iets anders, waarschijnlijk beide. In 2017 zijn er voor het eerst ook data over alumni die 10 jaar geleden zijn afgestudeerd (studiejaar 2005-2006): kunstacademie-alumni verdienen na 10 jaar 2.809 euro bruto per maand bij een 28-urige werkweek (volgens contract).

Er is voor deze rapportage nog eens extra ingezoomd op de inkomensdata van ROA over afgestudeerden aan de kunstvakopleidingen van het HBO. ROA vraagt naar het bruto uurloon en bruto maandloon van betaald werkenden: dat kunnen mensen in loondienst zijn, maar ook zelfstandigen of freelancers, uitzend- of oproepkrachten, e.d. Figuren 13 en 14 geven de cijfers weer [p. 41/42](#).

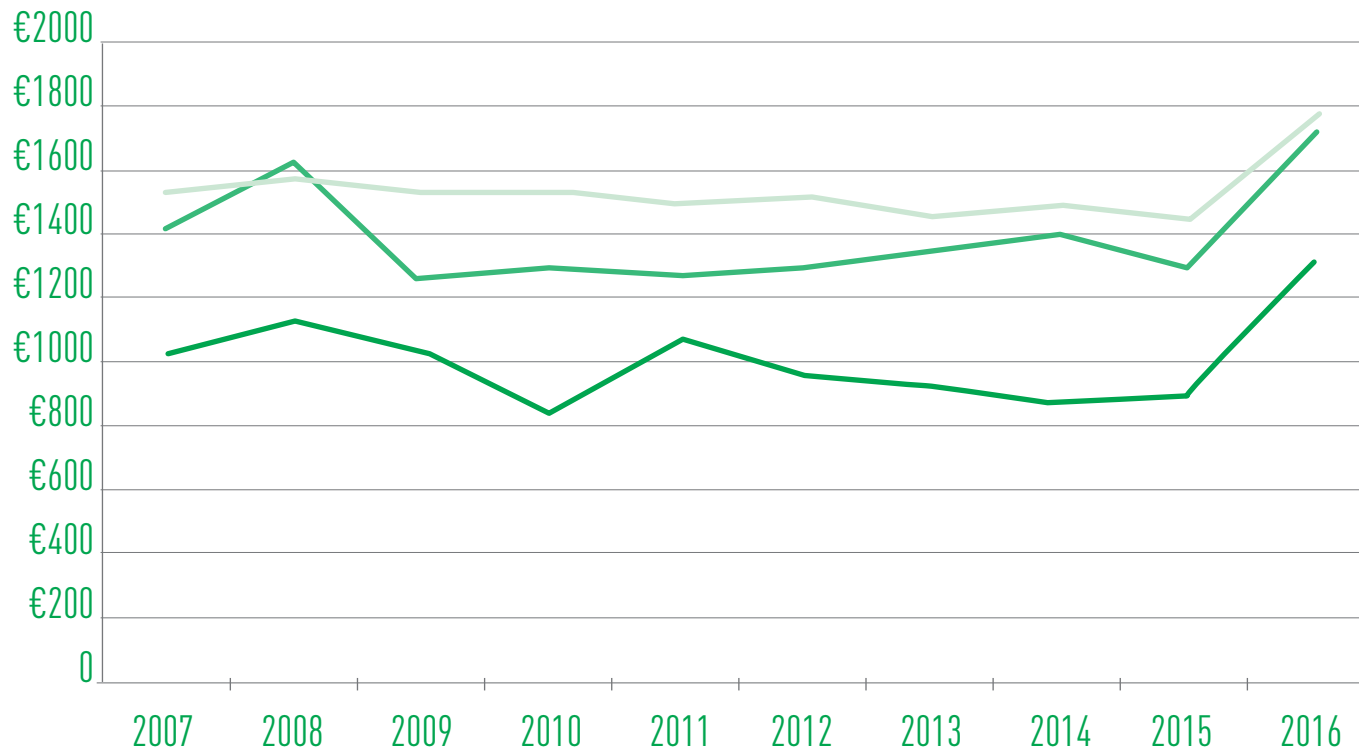
De bruto uurloonen schommelen van jaar tot jaar. In 2007 wordt door afgestudeerden HBO Autonome beeldende kunst (voltijds) bijna 6,70 euro per uur verdiend, in 2010 nog maar 5,70 en na enkele jaren van op- en neergang staat de teller in 2016 op 8,80 euro per uur. Ook bij de vergelijkingsgroepen (HBO Vormgeving en HBO Docent beeldende kunst en vormgeving - ook beide voltijds) zien we soortgelijke schommelingen met een daling naar een dieptepunt in het crisisjaar 2010 en een gestage stijging tot 2016. Wel wordt in deze groepen duidelijk meer

fig 13 gemiddeld bruto uurloon van alumni van drie HBO-kunstopleidingen (euro)

Bron: ROA, Maastricht University, Statistische Supplementen (diverse jaargangen)

fig 14 gemiddeld bruto maandloon van alumni van drie HBO-kunstopleidingen (euro)

■ HBO autonome beeldende kunst vt ■ HBO vormgeving algemeen vt ■ HBO docent beeldende kunst en vormgeving vt

Bron: ROA, Maastricht University, Statistische Supplementen (diverse jaargangen)

per uur verdient: in de periode 2013-2016 zijn de gemiddelden voor autonome beeldende kunst-, vormgevings- en docentalumni respectievelijk 6,57 euro, 9,37 euro en 13,04 euro bruto per uur.

Het bruto maandloon verloopt ook grillig bij de afgestudeerden autonome beeldende kunst, meer dan bij de vormgevers en docenten beeldende kunst. Vanaf 2010 zakt het maandloon sterk. De kortstondige opleving in 2011 heeft waarschijnlijk te maken met het grotere aandeel alumni dat dat jaar in loondienst werkt. Van de 1.030 euro bruto per maand in 2007 is nog maar 900 euro over in 2015. In 2016 stijgt het maandloon duidelijk en ook dit houdt waarschijnlijk verband met het grote percentage alumni dat in loondienst werkt ten opzichte van de jaren daarvoor. Dat kan geen afdoende verklaring zijn, want ook bij de andere afstudeergroepen zien we een plotse stijging, terwijl zij niet (heel veel) vaker in loondienst zijn gaan werken. In de periode 2013-2016 zijn de gemiddelden voor autonome beeldende kunst-, vormgevings- en docentalumni respectievelijk 1.002 euro, 1.435 euro en 1.541 euro bruto per maand.

Behalve naar inkomens (per uur, maand of jaar) kunnen we ook kijken naar honoraria en tarieven. Het onderzoeksbureau Ape (Teasing & De Jong, 2014, zie ook Boonzaaijer et al., 2015) heeft geïnventariseerd wat beeldend kunstenaars aan honoraria en (onkosten)vergoedingen ontvangen. Er is een online enquête uitgezet en 246 kunstenaars die sinds 2010 een of meer exposities hebben gehad hebben gereageerd (onduidelijk is hoe representatief deze groep is, zoals al in de *selfie* van 2016 gemeld). Er is gevraagd naar de honoraria bij de laatste expositie. Net iets meer dan 19 procent kreeg een vast bedrag als honorarium en 92 procent hiervan was lager dan 3.500 euro (Teasing & De Jong, 2004: 24-26). De grootste groep bij zowel groeps- als solotoonstellingen zit in een honorarium range van 300 tot 700 euro en het gemiddelde ligt op 1.500 euro.

De dissertatie van Kackovic (2016) geeft informatie over verkopen, tenminste voor een specifiek aantal beeldend kunstenaars. Van de 471 alumni uit de jaren 1986-2012 van de Rijksakademie van beeldende kunsten, een prestigieus postacademisch instituut dat vooral als tweejarig 'artist residency' fungeert, hebben maar 146 (31 procent) tussen 1990-2012 werk verkocht aan bedrijfsverzamelaars (leden van VBCN, Vereniging Bedrijfscollectie Nederland). De prijzen liepen van minimaal 313 euro tot maximaal 120.000 euro met een gemiddelde van 4.786 euro (Kackovic, 2016: 85).

De kans om aangekocht te worden en de prijs die deze 'expert buyers' betalen worden beïnvloed door belangrijke signalen, zoals een recensie, prijs of het vertegenwoordigd worden door een galerie (slechts 132 alumni zaten bij een galerie). Hoe hoger de geloofwaardigheid van de bronnen van deze signalen (een prestigieuze prijs, een gerenommeerde galerie, et cetera) des te sterker het verband tussen signaal, het gekocht worden en de prijs. Dat geldt niet helemaal voor recensies: ongeacht de geloofwaardigheid van de bron hebben recensies een positief effect op het gekocht worden. Geloofwaardigheid van de bron (een goed tijdschrift, de betere krant) bepaalt wel de prijs. Een nadere analyse van de verkopen (door musea, bedrijfsverzamelaars en privéverzamelaars via galeries en veilingen) in verschillende fasen van de artistieke loopbaan laat zien dat 215 van de 471 Rijksakademie-alumni (46 procent) in enig tijdstip na hun verbintenis aan de Rijksakademie werk hebben verkocht voor minimaal 15,88 euro en maximaal 1.101.981 euro (Kackovic, 2016: 135). De gemiddelde prijs was 24.235 euro. Dit gemiddelde zegt niet veel, want de verdeling is zeer scheef (veel die voor weinig en weinig die voor veel geld werk verkochten). Een vroeg signaal in de loopbaan van een geloofwaardige partij met een financieel belang (bijvoorbeeld een galerie die iemand uit eigen stal promoot) heeft groter effect op latere verkopen (en de prijs van die verkopen) dan een signaal op datzelfde tijdstip van een geloofwaardige partij zonder een financieel belang (bijvoorbeeld een tijdschrift waarin iemands werk gerecenseerd wordt).

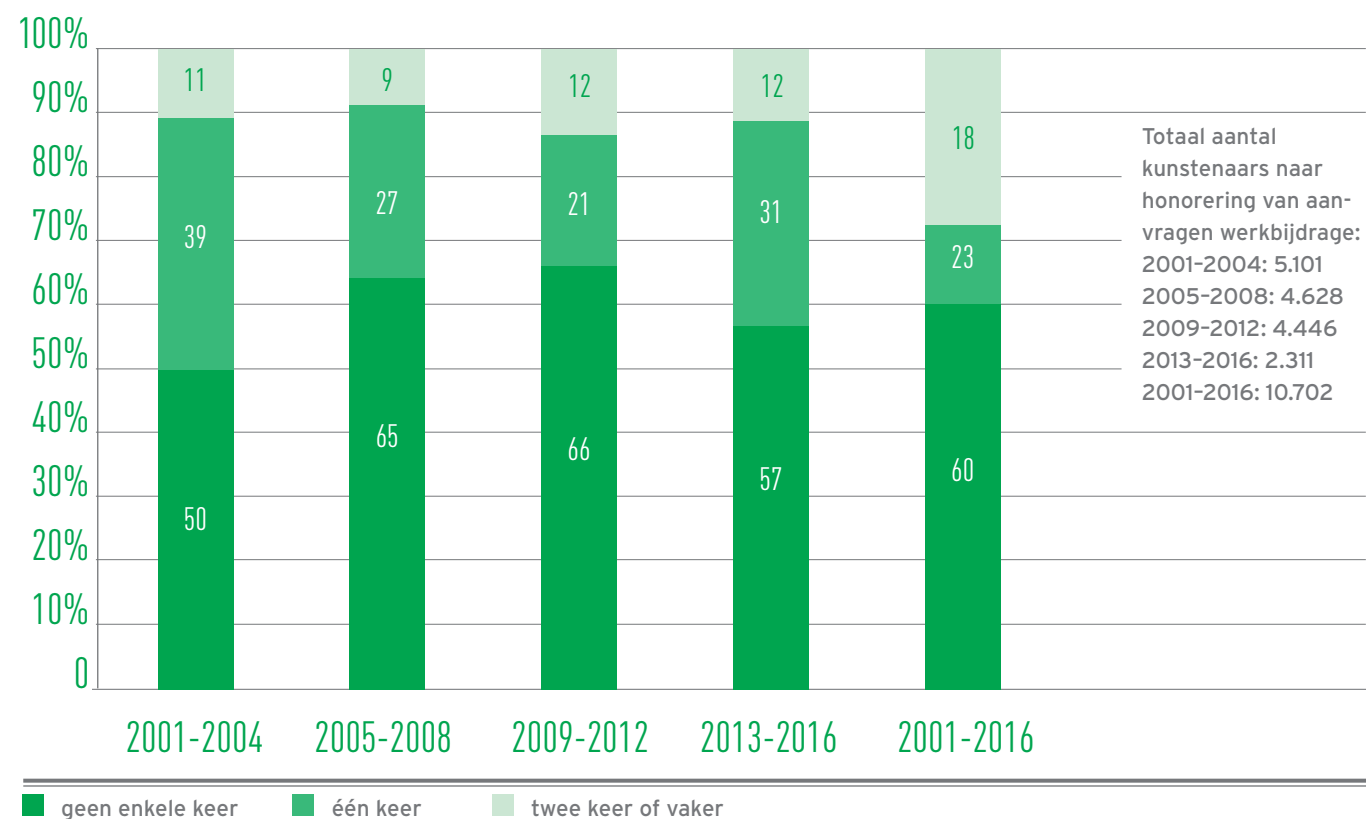
fig 15 aantal aanvragen voor een werkbijdrage en percentages afgewezen en gehonoreerd

Bron: BK-Data

Aantal aanvragen
 2001-2004: 7.933
 2005-2008: 7.208
 2009-2012: 8.047
 2013-2016: 4.007
 2001-2016: 27.255

fig 16 aantal kunstenaars naar het aantal gehonoreerde aanvragen werkbijdragen

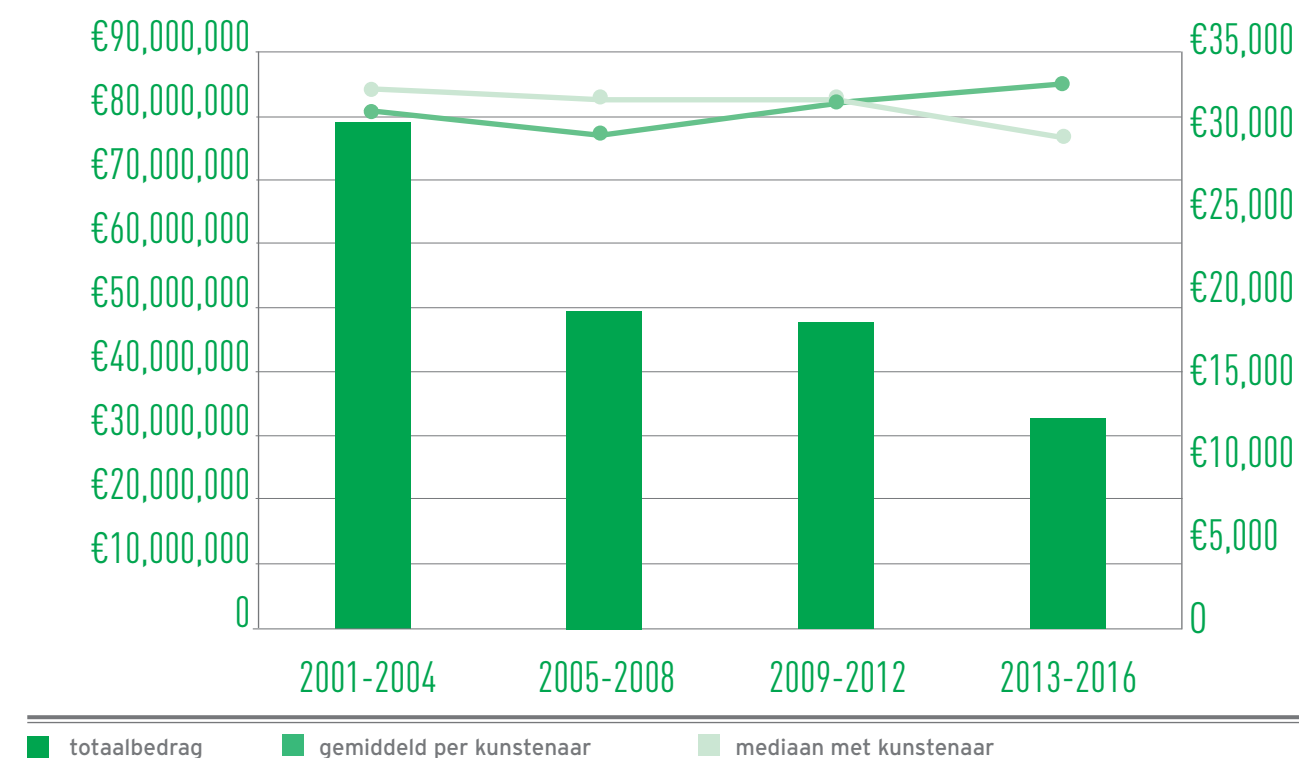
Bron: BK-Data

Met het geactualiseerde bestand BK-Data weten we hoeveel kunstenaars een (of meerdere) werkbijdrage(n) van het Mondriaan Fonds hebben gehad en hoeveel ook bij opdrachtregelingen van het Mondriaan Fonds en het Rijksvastgoedbedrijf (percentageregeling beeldende kunst) zijn betrokken en hoeveel inkomsten zij hieruit hebben ontvangen (Vinken & Mariën, 2017). We kijken hier eerst met iets meer detail naar de werkbijdragen en halen dan inkomsten uit deze werkbijdragen en uit de opdrachten aan. Het is van belang te vermelden dat een werkbijdrage geen inkomen of loon is, maar een bedrag om werk mee te maken en waarmee diverse productiekosten betaald kunnen worden.

In de periode 2001-2016 zijn er ruim 27.000 aanvragen voor een werkbijdrage gedaan. Een derde van die aanvragen, bijna 9.400, is gehonoreerd en dus is twee derde afgewezen. De honorerings- en afwijzingspercentages variëren per Kunstenplanperiode, maar liggen steeds tussen de 30 procent (2009-2012) en iets meer dan 40 procent (2001-2004). Werden in de eerste drie Kunstenplanperiodes gemiddeld rond de 7.700 aanvragen per periode gedaan, dan zien we dit in de vierde Kunstenplanperiode scherp dalen tot net iets meer dan 4.000 aanvragen.

Een kunstenaar kan meer dan eens een werkbijdrage toegekend krijgen. Figuur 16 laat de overlap zien. In de periode 2001-2016 hebben zo'n 10.700 kunstenaars een aanvraag voor een werkbijdrage ingediend waarvan 60 procent zonder succes. Precies 23 procent kreeg eenmaal een werkbijdrage en 18 procent tweemaal of meer. Dat zijn de cijfers voor alle vier de Kunstenplanperiodes samen. Per Kunstenplanperiode bezien wijken de percentages onderling af van het totale beeld. Per periode heeft zo'n 10 procent tweemaal of vaker een werkbijdrage ontvangen. Het percentage kunstenaars dat éénmaal een werkbijdrage heeft ontvangen, varieert sterk: van 21 procent in de periode 2009-2012 tot 39 procent in de jaren 2001-2004.

fig 17 totale, gemiddelde en mediane inkomsten uit werkbijdragen

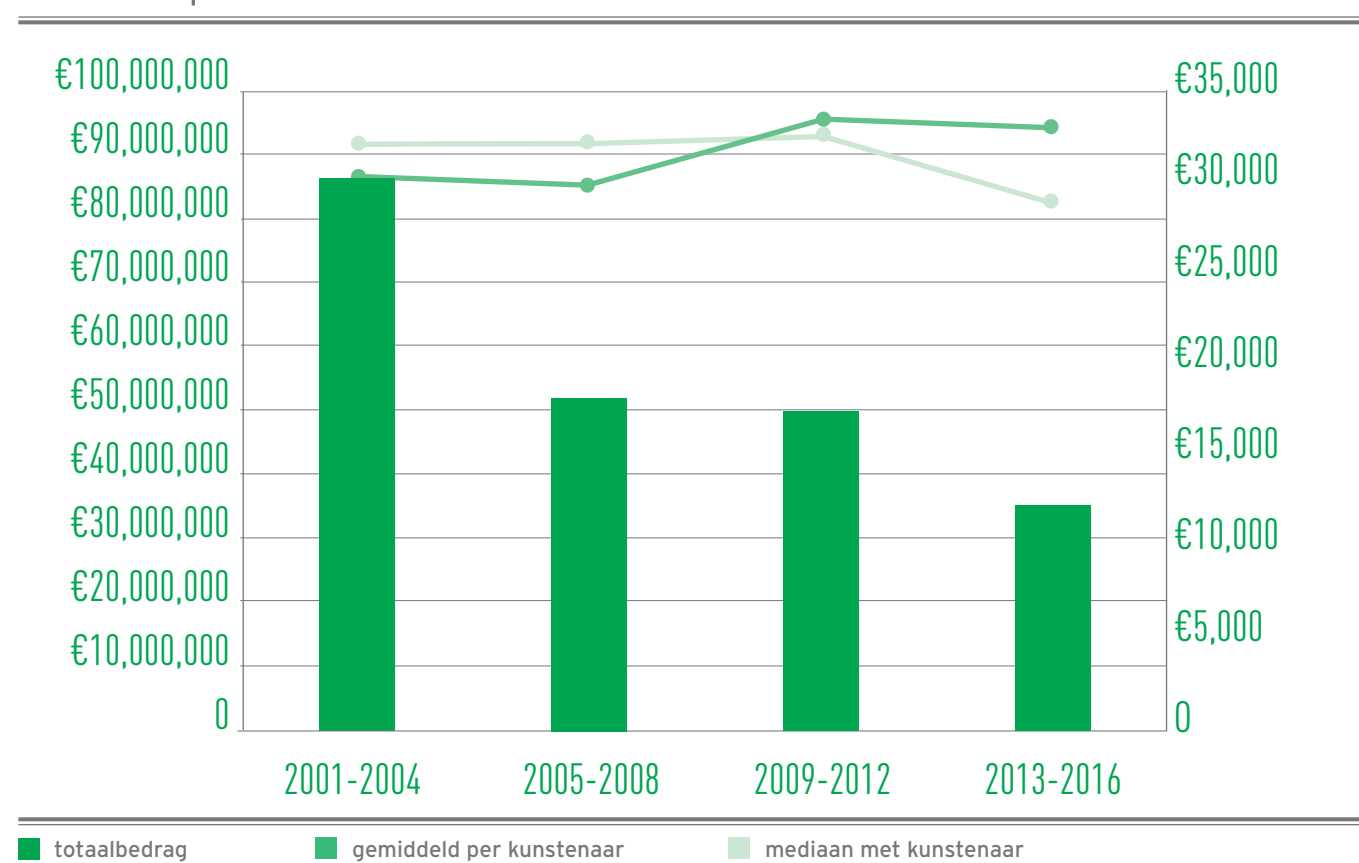
Bron: BK-Data

Wat zijn de inkomsten uit de werkbijdragen? Figuur 17 toont de feiten. Over de jaren 2001-2016 is bijna 209 miljoen euro aan inkomsten uit werkbijdragen verkregen (niet in de figuur). Verdeeld over ruim 4.300 beeldend kunstenaars is dat gemiddeld meer dan 48.000 euro per kunstenaar (niet in de figuur). In elk van de vier Kunstenplanperiodes hebben we het over ongeveer 30.000 euro gemiddeld per kunstenaar. Het mediane inkomen - dus het middelste inkomen waarbij 50 procent van de groep minder en 50 procent van de groep meer verdient - is in de drie eerste periodes steeds rond de 32.000 euro, in 2013-2016 minder dan 30.000 euro.

Tellen we de inkomsten uit een aantal opdrachtinstrumenten (van Mondriaan Fonds en Rijksvastgoedbedrijf, i.c. de percentageregeling beeldende kunst) bij de inkomsten uit werkbijdragen op, dan komen we op de volgende getallen zoals is te zien in figuur 18. In totaal, voor de jaren 2001-2016, hebben bijna 4.700 kunstenaars inkomsten uit werkbijdragen en opdrachten. In 2013-2016 zijn het 1.050 kunstenaars terwijl dat in 2001-2004 nog bijna 2.900 kunstenaars waren. Zoals figuur 18 ook toont is in de loop der jaren het budget voor werkbijdragen en opdrachten sterk gedaald. Van bijna 86 miljoen euro in 2001-2004 naar bijna 35 miljoen euro in 2013-2016.

De gemiddelde en mediane inkomsten uit werkbijdragen en opdrachten samen zijn niet zo sterk veranderd. De gemiddelde en mediane inkomsten ligt steeds rond de 31.000 euro in elk van de vierjaarsperiodes. Wel dalen de mediane inkomsten (ofwel de middelste inkomsten, c.q. de inkomsten waar 50 procent van de totale groep onder en 50 procent boven zit) van circa 32.000 euro in de eerste drie vierjaarsperiodes naar ruim 28.500 in 2013-2016 [p. 46](#).

fig 18 totale, gemiddelde en mediane inkomsten uit werkbijdragen en opdrachten (euro)

■ totaalbedrag ■ gemiddeld per kunstenaar ■ mediaan met kunstenaar
Bron: BK-Data

We hebben in deze update nieuwe informatie over inkomsten uit verkopen en inkomsten uit werkbijdragen en opdrachten. Vooralsnog ontbreekt het zicht op de totale inkomsten per bron (verkopen, werkbijdragen, uitlenen, rechten, et cetera). Het is ook nog niet gelukt om onderzoek te doen naar indicaties voor de langere-termijneffecten van de Wwik op de inkomensvorming van beeldend kunstenaars in de jaren na de Wwik. Met een beperkte investering, zoals ook de vorige *selfie* aangaf, is het mogelijk om met CBS-data te kijken wie uit welke opleidingscohorten in de Wwik zaten en wat zij nu verdienen ten opzichte van diegenen die niet in de Wwik zaten. Ook is in dit stadium nog geen onderzoek gestart naar succesfactoren zowel wat inkomens- als artistieke reputatievorming betreft. Het proefschrift van Kackovic is een oefening in het statistisch analyseren van deze aspecten voor een specifieke groep beeldend kunstenaars vanuit een econometrisch perspectief. Onderzoek naar succesfactoren onder een bredere groep beeldend kunstenaars met wellicht ook een breder, sociologisch, perspectief zou welkom zijn.

Hoofdpunten

Profiel

In de Kunstenplanperiode 2013-2016 zijn jaarlijks gemiddeld 15.500 beeldend kunstenaars als zodanig werkzaam. Er zijn twee keer zoveel schrijvende kunstenaars en drie keer zoveel uitvoerend kunstenaars en (grafisch) ontwerpers in enig jaar werkzaam. Zo'n 58 procent van de beeldend kunstenaars in 2013-2016 is vrouw. Gemiddeld in 2013-2016 is 44 procent tussen 35 en 55 jaar tegen 11 procent jongeren (onder 35 jaar) en 45 procent ouderen (boven 55 jaar). De middelbare leeftijdsgroep neemt in 2016 en het eerste kwartaal van 2017 weer toe, ofwel er werken in dat tijdvak minder jongeren en ouderen als beeldend kunstenaar. Noemde in 2013 en 2014 zo'n 40 procent van de HBO-alumni autonome beeldende kunst zich nog beeldend kunstenaar van beroep, in 2015 zakt dat naar 36 en in 2016 zelfs naar 26 procent.

Werkzaamheden

Beeldend kunstenaars voeren de lijst van kunstenaars (dansers, musici, theatermakers, et cetera) aan met het hoogste percentage met een gemengde beroepspraktijk: het combineren van zowel werk binnen als buiten het eigen vakgebied. In de periode 2013-2016 was dat 43 procent, in 2009-2012 42 procent en in de jaren 2005-2008 24 procent gemiddeld. Er zijn wel flinke schommelingen van jaar op jaar. Een bijna even groot aandeel beeldend kunstenaars heeft een beroepspraktijk met alleen werk in het eigen vakgebied. In de periode 2013-2016 is dit gemiddeld 45 procent. Beeldend kunstenaars werken van alle culturele beroepsbeoefenaars het minst vaak alleen in het eigen vakgebied. Een redelijk stabiel aandeel beeldend kunstenaars heeft werk uitsluitend buiten het eigen vakgebied. In de 2013-2016 schommelt het tussen de 11 en 13 procent.

Zij die autonome beeldende kunst hebben gestudeerd werken in meerderheid (tussen de 60-80 procent) als zelfstandige. In de periode 2013-2016 is dat gemiddeld 67 procent. Het aandeel daalt wel. Alumni autonome beeldende kunst komen meer in loondienstberoepen terecht. Gemiddeld over 2013-2016 is het 24 procent die in loondienst is gaan werken. Alumni van de opleiding autonome beeldende kunst zijn het minst positief over de aansluiting tussen opleiding en functie die men uitoefent: gemiddeld 48 procent vindt die aansluiting goed of voldoende over de 2013-2016-periode. Duidelijk minder positief zijn de alumni, ongeacht het soort kunstopleiding, over de opleiding als goede basis voor de start op de arbeidsmarkt. Het minst hierover te spreken zijn de afgestudeerden autonome beeldende kunst: gemiddeld 10 procent is in 2013-2016 positief.

Voor het jaar 2016 zijn gegevens beschikbaar over aantallen presentaties bij een grote groep galleries, presentatie-instellingen en kunstmusea: er zijn 8.277 presentaties door 5.960 kunstenaars geteld bij 91 galleries, 56 presentatie-instellingen en 62 kunstmusea. Zo'n 75 procent van de kunstenaars heeft eenmaal een presentatie gehad. Bij de galleries had 10 procent een solopresentatie; bij presentatie-instellingen is dat 4 procent en kunstmusea 8 procent.

Verdiensten

Landelijke representatieve cijfers over de periode 2013-2015 laten zien dat bijna 75 procent van de beeldend kunstenaars een persoonlijk bruto jaarinkomen heeft van 20.000 euro of minder. Dat was in de periode 2010-2012 ook al zo. Rond 48 procent woont in 2013-2015 in een huishouden dat jaarlijks 20.000 euro of minder te besteden heeft. Dat aandeel is iets gedaald ten opzichte van 2010-2012 (54 procent). Afgestudeerden van kunstacademies uit de jaren 2012-2013 verdienen in 2015 1.450 bruto per maand in loondienst. Recenter afgestudeerden, 2014-2015, verdienen gemiddeld 1.409 euro bruto per maand in loondienst terwijl ze meer uren maken: 25,2 uur per week tegen 24,6 per week voor de alumni van 2012-2013. Betaald werkende HBO-alumni autonome beeldende kunst hebben door de jaren heen (2007-2016) een lager bruto uur- en maandloon dan HBO-afgestudeerden vormgeving en afgestudeerden docent beeldende kunst. In de crisisjaren zakten de lonen sterk om na 2015 weer op te krabbelen. In de periode 2013-2016 zijn de gemiddelden voor autonome beeldende kunst-, vormgevings- en docentalumni respectievelijk 6,57 euro, 9,37 en 13,04 euro bruto per uur. Bruto per maand is dat voor deze drie groepen 1.002, 1.435 en 1.541 euro gemiddeld in diezelfde periode.

Dissertatieonderzoek onder alumni van de Rijksakademie toont dat een derde tot bijna de helft na enige jaren werk verkopen aan bedrijfsverzamelaars en aan privéverzamelaar via galleries en veilingen. Gemiddelde prijzen zeggen niet zoveel omdat velen voor zeer weinig geld en slechts enkele voor veel geld werk kunnen verkopen. Hoe eerder in de loopbaan een geloofwaardige partij met een financieel belang een signaal afgeeft over een kunstenaar, bijvoorbeeld een galerie die iemand uit eigen stal promoot, hoe groter het effect is op latere verkopen en de prijs van die verkopen. Dat effect is groter dan van een geloofwaardige partij zonder financieel belang, bijvoorbeeld een prestigieus tijdschrift waarin iemands werk wordt gerecenseerd.

Werkbijdragen en opdrachten van het Mondriaan Fonds en van de Rijksvastgoedbedrijf (die de percentageregeling beeldende kunst uitvoeren) dragen deels bij aan inkomstenvorming van een deel van de beeldend kunstenaars. In de laatste Kunstenplanperiode deden zo'n 4.000 kunstenaars een aanvraag voor een werkbijdrage waarvan 34 procent werd gehonoreerd. In voorgaande perioden waren er beduidend meer aanvragers bij een goeddeels gelijkblijvend honoreringspercentage. Gemiddeld

is in elke Kunstenplanperiode vanaf 2001 zo'n 30.000 euro per kunstenaar ontvangen. Tellen we daar de inkomsten via het uitvoeren van opdrachten bij op dan is het gemiddelde rond de 31.000 euro per vierjaarsperiode per kunstenaar.

Ontbrekende inzichten

Wat we nog niet weten is het aantal personen dat als beeldend kunstenaar staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Ook zouden we zicht willen hebben op de opvattingen over het eigen beroep en het kunstenaarschap, zeker als de loopbaan voortschrijdt en ook het uitoefenen van andere kunstgerelateerde of niet-kunstgerelateerde beroepen in beeld komt.

Waar we ook in deze update nog niets over weten is de balans tussen betaald en onbetaald werk (en welke werkzaamheden hieronder vallen) onder beeldend kunstenaars. Ook hebben we geen nieuwe informatie over de balans tussen auto-

noom werkende en/of toegepast werkende kunstenaars. Ook weten we nog niet wat de verhouding is tussen artistiek werk, kunstgerelateerd en niet-kunstgerelateerd werk, wat de balans is tussen de verschillende rollen die beeldend kunstenaars in hun artistieke werk spelen (ook in termen van tijd en verdiensten). Ook zou het goed zijn om informatie te hebben over samenwerken en de rol van collectieven.

We hebben in deze update nieuwe informatie over inkomsten uit verkopen en inkomsten uit werkbijdragen en opdrachten. Vooral nog ontbreekt het zicht op de totale inkomsten per bron (verkopen, werkbijdragen, uitlenen, rechten, et cetera). Ook de effecten van de inmiddels al enige tijd afgeschafte Wwik op de actuele inkomensvorming (doen Wwik'ers het op langere termijn beter?) zijn onbekend. Een onderzoek naar de inkomstenvorming (uit verkopen en anderszins) onder een breed aantal alumni (niet alleen van de Rijksakademie) zou meer inzicht bieden.

bijlage 1 Overlap StatLine - KACO: Overzicht kunstenaarsberoepen in StatLine en in KACO (CBS, 2014)

BEROEPSGROEPEN	BEROEP	BRC 2014	ISCO 2008	STATLINE	KACO
Beeldende beroepen	Beeldend kunstenaars	0214	2651	+	+
Ontwerpde beroepen	Architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers niet elders geassocieerd	0714	2160		+
	Architecten van gebouwen	0714	2161		+
	Landschapsarchitecten	0714	2162		+
	Product- en kledingontwerpers	0221	2163	+	+
	Grafisch ontwerpers en multi-media ontwerpers	0221	2166	+	+
Uitvoerende beroepen	Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geassocieerd	0215	2650	+	
	Musici, zangers en componisten	0215	2652	+	+
	Dansers en choreografen	0215	2653	+	+
	Regisseurs en producenten voor film en theater e.d.	0215	2654	+	+
	Acteurs	0215	2655	+	+
	Omroepers voor radio, televisie en andere media	0215	2656	+	
	Entertainment artiesten	0215	2659	+	
Schrijvers, vertalers en overige kunstenaarsberoepen	Auteurs, journalisten en taalkundigen, niet elders geassocieerd	0212	2640	+	
	Auteurs, technisch schrijvers	0212	2641	+	+
	Vertalers, tolken en andere taalkundigen	0212	2643		+
	Entertainment artiesten	0215	2659		+
	Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geassocieerd	0215	2650		+

Toelichting: Licht groen = overlap StatLine-KACO
Bron: Bijlage 3 KACO (CBS, 2014), Schakelschema ISCO2008-BRC2014
(Schakelschema: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/onderwijs%20en%20beroepen/beroepenclassificatie--isco-en-sbc-->)

REFERENTIES

- BKNL (2016). *Een collectieve selfie. Beter zicht op beeldende kunst*. Amsterdam: BKNL.
- Boonzaaijer, G., R. Geukema & R. Goudriaan (2015). *Kunstenaarshonoraria in de praktijk - Beeldende kunst in Nederland*. Den Haag: SIRM en PPMC.
- CBS (2014). *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2017). *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen 2017*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Kackovic, M. (2016). *Observable persuaders. A longitudinal study on the effects of quality signals in the contemporary visual art market*. Amsterdam UvA (dissertatie).
- Teesing, G. & P. de Jong (2014). *Kunstenaarshonoraria*. Den Haag: APE.
- Vinken, H. (2016). *Beeldend kunstenaars in Nederland. Cijfers over werk en inkomen*. In BKNL, *Een collectieve selfie. Beter zicht op beeldende kunst* (pp. 19-49). Amsterdam: BKNL.
- Vinken, H. (2017). *Inkomensonderzoek onder kunstenaars. Een handreiking*. Tilburg: HTH Research.
- Vinken, H. & H. Mariën (2017). *Werkbijdragen, opdrachten en presentaties van beeldend kunstenaars. Cijfers uit BK-Data, 2001-2016*. Tilburg: HTH Research.
- Werff, S. van der & E. Berkhout (2015). *Studie & Werk 2015. HBO'ers en academici van afstudeerjaar 2012/2013 op de arbeidsmarkt*. Amsterdam: SEO.
- Werff, S. van der & P. Bisschop (2016). *Studie & Werk 2016. De arbeidsmarktpositie van HBO'ers en academici uit het studiejaar 2013/2014*. Amsterdam: SEO.

Colofon

In opdracht van BKNL is een vervolgonderzoek gedaan naar de beeldende kunstsector in Nederland. Deze uitgave bevat een update van de rapporten *Beeldend kunstenaars in Nederland* (Pyrrhula Research Consultants) en de *Infographic beeldende kunstsector* (Berenschot).

Ontwerp: Studio Ingeborg Scheffers, Amsterdam
Druk: Veenman+, Rotterdam

BKNL, januari 2018

Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert de bijeenkomsten.

WWW.BKNL.NL

PLATFORM BK

De Zaak Nu

kunsten
bond

NGA
NEDERLANDSE
GALERIE
ASSOCIATIE

BK BEROEPSVERENIGING
VAN BEELDENDEN
KUNSTENAARS

Kunsten '92

M
mondriaan
fonds

De *Collectieve selfie 3* laat zien wat beschikbaar is aan cijfers en gegevens over beeldende kunst in Nederland en waar nog gaten zijn. Deze derde versie bevat onder meer extra, actuele gegevens over kunstenaars, over moderne kunstmusea en galeries.

De *selfie* is een initiatief van Beeldende Kunst Nederland (BKNL)*, een losse vorm van samenwerking tussen vertegenwoordigende partijen uit de kunstsector. De informatie die in deze publicatie is gebundeld, komt uit een schat aan cijferverzamelingen, van het Centraal Bureau voor Statistiek tot het onderzoek *Ontwikkelingen Nederlandse galeries 2017* van APE/Aemuse, die ieder met een eigen invalshoek en opzet een (onder)deel van de beeldende kunstsector beschrijven.

Net als voor eerdere edities van de *selfie*, heeft BKNL met twee opdrachten aan verschillende bureaus alle beschikbare informatie laten verzamelen en duiden. In de eerste plaats is onderzoeker Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants) opnieuw gevraagd een uitgebreide analyse te maken van de beschikbare cijfers over beeldend kunstenaars, waarbij de inkomenspositie een belangrijk thema was.

Onderzoeksbureau Berenschot heeft ten tweede een globaal overzicht verzorgd van beschikbare data op het gebied van onder meer instellingen, galeries, festivals (voor het eerst) en individuen.

*Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Bij BKNL zijn aangesloten Platform BK, Kunstenbond, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert BKNL.